Historische Kring Kesteren & Omstreken
Arend Datema Instituut

2e jaargang nummer 4 – November 2018

Avezaath - Dodewaard - Echteld
Eck en Wiel - Ingen - Kesteren
Lienden - Maurik - Ochten
Ommeren - Opheusden
Ravenswaaij - Rijswijk
IJzendoorn - Zoelen

DE BARON

Het landschap als hartstocht - Een dijk, een hek en een eeuwenoude naam - Betuwse barensweeën - En eeuwig stromen de rivieren - Weckflessen, waterputten en weverijen - Kenniscentrum voor archeologie van de Betuwe - Fibulapaar - Pitje

Foto front cover:
De IJsberg te Ochten op en tegen den dijk 24 jan. 1789.
Getekend door R. van Eijnden

INHOUD

- Voorwoord van de voorzitter *3*
- Vooraf *4*
- Het landschap als hartstocht *5*
- Een dijk, een hek en een eeuwenoude naam *9*
- Lezingen HKKO *12*
- Lezing HKMB *15*
- Betuwse barensweeën *16*
- En eeuwig stromen de rivieren *21*
- Kwartierstaat van Cornelis Dries TAP *22*
- Weckflessen, waterputten en weverijen *27*
- Nieuws Regionaal Archief Rivierenland - november 2018 *30*
- Kenniscenrtrum voor archeologie van de Betuwe *31*
- Uit de schoenmakerij *33*
- Schenkingen uit de nalatenschap van S.M. van Ommeren *33*
- Een Romeinse fibulapaar uit ca. 70-200 *34*
- Column Pitje: Jan de kiepehandeloar verkop soepkiepje *42*

De Baron HKK&O – ADI
2e jaargang nr. 4 – november 2018
Eindredactie: Joke Honders
Hoofdredactie: Christoffel van Esterik

www.hkko.nl
E-mail: info@hkko.nl

ISSN 2589-4293

AGENDA

Lezingen HKK&O
- **Maandag 10 december 2018** - 20.00 uur
  Streekmuseum Baron van Brakell te Ommeren
- **Maandag 14 januari 2019** - 20.00 uur
  Streekmuseum Baron van Brakell te Ommeren
- **Maandag 11 februari 2019** - 20.00 uur
  Streekmuseum Baron van Brakell te Ommeren

Lezingen HKMB
- **Dinsdag 15 januari 2019** - 20.00 uur
  Dorpshuis 'de Oude School' te Hemmen
- **Dinsdag 19 februari 2019** - 20.00 uur
  Dorpshuis 'de Oude School' te Hemmen

Voorwoord van de voorzitter

We gaan ook als Historische Kring en het Streekmuseum Baron van Brakell gaandeweg van de herfst al weer naar de Kerstdagen. Voor u ligt het vierde nummer van 'De Baron'. Ook nu weer met een schat aan artikelen. Alvast veel leesgenot.

De zeer geslaagde dagexcursie naar het Boerenbondsmuseum in het buurtschap Pandelaar bij Gemert in Noord-Brabant, ligt net achter ons. Ook hier bleek weer hoezeer tijden veranderen. Het leven in de Peel was eind vorige eeuw zwaar en armoedig, nu welvarend en eigentijds.
In de ochtend werden we uitgebreid rondgeleid door het museum: een informatieve stap terug in de tijd, 's-middags een rondtocht door dit deel van de Peel, verzorgd door een collega van de 'Heemkundekring De Kommanderij' in Gemert. Tijdens de rit kwam alles langs: de opeenvolgende ontginningen van het veen, de – kennelijk daarbij horende - twisten tussen de dorpen, het leven in de Peel voor en na de ruilverkavelingen. Verderop in deze uitgave leest u een uitgebreid verslag van de dag.

De belangstelling voor onze excursie verandert. Dit jaar waren er vijfendertig deelnemers. Ooit konden we met gemak anderhalve bus vullen. Het bestuur beraadt zich daarom over een andere opzet. Daartoe sturen we u een enquêteformulier. Het peilen van de meningen van de leden over onze plannen en ideeën als Kring en als Museum, zullen we in de toekomst vaker doen.
Ook onze Kring herbergt een schat aan kennis onder onze leden over de eigen streek. De kunst is om die, vaak verborgen, kennis op te delven. Als dat lukt kunnen we die kennis inzetten voor bijvoorbeeld het organiseren van rondleidingen van verwante Heemkundekringen uit andere streken of andere in onze streek geïnteresseerde groepen. Dat idee gaat het bestuur uitwerken.

Vanaf de stichting van de Historische Kring, nu bijna eenenvijftig jaar geleden, bestaat er een Werkgroep Archeologie. Deze wordt nu onder leiding van ons (aspirant) bestuurslid André van Ingen gereorganiseerd en gemoderniseerd. De werkgroep heeft in de afgelopen halve eeuw van haar bestaan een enorme hoeveelheid vondsten verzameld. Het merendeel daarvan ligt in de opslag en is niet zichtbaar voor de leden en het publiek. Dit willen we gaan veranderen, want ook hier veranderen de tijden. In steeds nieuwe tentoonstellingen zullen delen van de rijke archeologische collectie vanaf 2019 te bewonderen zijn in ons Streekmuseum Baron van Brakell.

Ziehier een proeve van onze ambities. Maar er is meer. Dit jaar zijn we gestart met een andere opzet van de maandelijkse lezingen: thema's uit de eigen streek, liefst verzorgd door lokale sprekers en spreeksters, komen centraal te staan. Het opdelven van de expertise onder u, de leden, zoals hier boven al genoemd, over de geschiedenis van de Betuwe in al zijn facetten kan mogelijk ook leiden tot zeer interessante lezingen in de toekomst. Als altijd de tweede maandagavond van de maand.

Rest mij nog u het allerbeste voor 2019 te gunnen, voorafgaand door fijne feestdagen.

Edwarn de Walle
Waarnemend voorzitter HKK&O

Contributie 2019 al betaald?

Vraag het de penningmeester evertvangend@hotmail.com (0344-602161)

Let op :
Sommige bankgegevens zijn komen te vervallen, zowel voor HKKO als ADI. Het postbusnummer is ook komen te vervallen, het postadres is nu gelijk aan het bezoekadres.

Vooraf

De rivieren zijn terug van weggeweest. Jarenlang vanuit de Randstad bezien als obstakels waar je met behulp van een brug zo snel mogelijk overheen reed op weg naar het zuiden. Met de bijna-ramp van het hoge water in 1995, het project Ruimte voor de Rivier en nu weer het extreem lage water in Rijn en Waal, hebben de rivieren de plaats weer veroverd die hen toekomt: de scheppers van Nederland als deltaland, met wie je respectvol en zorgvuldig dient om te gaan. Binnen een jaar verschenen er in Amsterdam twee fraaie rivierboeken: het hier al besproken *De Rijn Biografie van een rivier* van Martin Hendriksma en onlangs *Rivierenland Nederland van Aa tot Waal* van Sunny Jansen en fotograaf Martin van Lokven. In dit nummer een interview met Sunny Jansen, conservator op Slot Loevestein, over haar fascinatie voor de rivier.
We openen met een portret van landschapshistoricus Ferdinand van Hemmen, de met afstand grootste kenner van ons rivierenlandschap over dijkdoorbraken, leven met de rivier door de eeuwen heen en het nieuwe respect voor Rijn en Waal. Joke Honders ontrafelt het raadsel rond de perceelnaam Het Haagje in Lienden.
Oud-huisarts Karel van den Berg dook weer de archieven in en komt met ontstellende verhalen over hoe er vroeger in de Betuwe gebaard werd. Beoogd voorzitter André van Ingen ontwikkelt mooie plannen voor een nieuwe opzet van de afdeling archeologie: een heuglijk teken van een nieuw elan in onze vereniging. En dan zijn er nog de vaste rubrieken, de aankondigingen van boeiende lezingen en nog veel meer: een hoenderik vol, zeggen ze in de kersenboomgaard.

Christoffel van Esterik

Steeds het meest actuele nieuws ontvangen over de HKK&O en het Streekmuseum?
Geef uw e-mailadres door aan de ledenadministratie:
edwarndewalle@gmail.com

<Advertentie>
icono vakzaak
Piet van Walsem
Voor machines, ijzerwaren, gereedschappen, dierenvoeding, hengelsport
en nog veel meer naar:
Piet van Walsem
Opheusden
Dorpsstraat 2a
Tel. (0488) 44 13 17

Het landschap als hartstocht

Een portret van Ferdinand van Hemmen

Christoffel van Esterik

Ferdinand van Hemmen is een keienvreter want hij komt uit Huissen. In het nabijgelegen Bemmel woont het volk van de slavreters en de regenjassendragers. In Huissen vreet je keien én hoor je ook nog eens tot het zogenaamde kwartjesvolk. Al eeuwenlang, tot op de dag van vandaag, heerst er rivaliteit tussen het rijkere Bemmel en het armere Huissen, stammend van de grond waarop de dorpen gebouwd waren, klei of zand. Kleine smet: Ferdinand werd in 1954 noodgedwongen in het ziekenhuis in Bemmel geboren, maar spoedde zich direct daarna met zijn ouders naar Huissen om er nooit meer weg te gaan.

Met het hem zo eigen aanstekelijke enthousiasme vertelt hij over de geschiedenis van zijn geliefde stadje Huissen (stadsrechten sinds 1314): een zeldzaamheid in de Lage Landen want eeuwenlang een Kleefs-Pruisische enclave en pas na het Congres van Wenen in 1816 definitief deel van het Koninkrijk der Nederlanden: 'Een eiland van tradities, of het nu het kroegleven, de carnaval of de teksten in het dialect, die in de binnenstad op de muren zijn gegraveerd Van wie bu' gij d'r een?' of Hè 'j 't léste néjs al gehörd?

En zoals de rivieren de afgelopen millennia over de hele Betuwe een vruchtbare kleilaag hebben achtergelaten, zo heeft zich de afgelopen decennia van oost naar west een vruchtbaar sediment afgezet van lezingen van Ferdinand van Hemmen, landschapshistoricus. Vol historische analyses, volksverhalen, verhalen over het water en actuele plannen en dreigingen. Of het nu gaat om kennis van ongeveer alle dijkdoorbraken en wielen in ons gebied, historische rivierbeddingen of de details van het plan Ruimte voor de Rivier, hij weet het allemaal. Wie zijn verhalen tot zich door laat dringen verwerft er als bewoner van de Betuwe een extra dimensie bij: hij of zij beseft dan in wat voor een boeiend gebied we wonen en hoe rijk de geschiedenis ervan is. En last but not least hoe de rivieren de identiteit van de Betuwnaar bepaalden. Een historisch besef dat bij menig Betuwnaar nogal eens ontbreekt.

Ferdinand van Hemmen bij de archeologische dijkcoupure in Boven-Lent wijst naar de hoogte van de dijk in 1200 (80cm).

Maar aanvankelijk zag het ernaar uit dat Ferdinand helemaal geen landschapshistoricus zou worden, maar rekenmeester.

Een vrije geest

Geboren in een gezin met vader als KNIL-militair in Nederlands-Indië, dwangarbeider aan de Birma-spoorweg tijdens de oorlog – 'hij heeft er alle plagen van Egypte meegemaakt' - , terug in Nederland ontmoet hij er de dochter van de veldwachter uit Mook en gaan ze in Huissen wonen. Ferdinand erft een levenslange interesse voor het militaire, met name de relatie tussen oorlogvoering en de geografie van het gebied. Zoals de strijd in de Betuwe na operatie Market Garden in september 1944 na het opblazen van de dijk bij Elden in december 1944 waarna de Betuwe onder water kwam te staan. Hij schreef er in 1995 het uitvoerig gedocumenteerde *Ooievaar brengt zondvloed* over dat door de HKK&O werd uitgegeven.

Studeren voor de kinderen was belangrijk voor de ouders, die zich zelf interesseerden voor cultuur en onderwijs. Ferdinand ging het tweede deel van Lagere School naar een school in Arnhem, omdat die beter was: 'Mijn vader wilde alles doen om dat te stimuleren. Dan was er geen hand op de knip als het daarom ging. Dan werden alle registers opengetrokken.' Eerst havo en dan vwo. Daarna een accountantskantoor in Arnhem om opgeleid te worden tot registeraccountant, negentien jaar oud. De cijfertjes bevielen hem, maar de sfeer op kantoor minder hiërarchie, slijmen naar boven, trappen naar beneden, kortom een apenrots waar de minder gewieksten afknapten: '"Ik word hier geen mens als ik hier blijf", dacht ik bij mezelf'. Als vrije geest is de keus snel gemaakt en hij vertrekt. Altijd hongerig naar nieuwe kennis en andere werelden gaat hij geschiedenis studeren in Nijmegen. Zijn geboeid zijn door de Tweede Wereldoorlog verbindt zich met de interesse voor het Betuwse landschap, waarin hij geboren is: 'Het verhaal van dat landschap uit m'n geboortestreek waarin de geschiedenis op een zo bijzondere manier in de ruimtelijk sfeer naar boven komt, bijvoorbeeld in alle dijkdoorbraken en tijdens de gevechten in de Tweede Wereldoorlog, inspireerde me enorm.' Voor zijn doctoraalscriptie over de frontsituatie bij Huissen in het laatste oorlogsjaar, doet hij uitvoerig onderzoek in het archief van het polderdistrict van de Overbetuwe in het Ambtshuis in Elst en zo begon, als bij toeval, de loopbaan waarvoor Ferdinand op aarde is gekomen: 'Ik zat met mijn archiefonderzoek vlakbij het secretariaat van het polderdistrict. Die waren bezig met de toenmalige dijkversterkingen en vroegen of ik wilde helpen een folder te maken over de dijkversterkingen. Ze trokken me als het ware uit het archief naar de actualiteit van de dijkversterking, de historische achtergrond en geschiedenis van het dijkbestuur. Zo ontstond de fascinatie voor de geschiedenis van het landschap en de ambitie om dat verder uit te bouwen. Want ik schrok over de aanpak. Wielen werden in de plannen zonder meer dichtgegooid. Veel historisch erfgoed in de landschappelijke ruimte ging doodeenvoudig op de schop.'

Aon de overkaant

Als overtuigd freelancer gaat hij aan de slag bij het dagblad *De Gelderlander* en maakt er columns en vele series van verhalen over en in de hele Betuwe. Hij schrijft boeken over de geschiedenis van Huissen en Bemmel en begint in de loop van de jaren negentig lezingen te geven. Dan komt het hoge water en de bijna-ramp van 1995: 'Dat sterkte me in de ambitie om meer te doen dan boeken schrijven en lezingen geven.'

Hij wil het historische erfgoed dat zich in het landschap bevindt - en dat hij kent als geen ander - gebruiken als bouwsteen voor een nieuwe en andere ontwikkeling van het rivierenlandschap, anders als dat van de waterstaatsingenieurs die het erfgoed het liefst onder het egaliserend geweld van een bulldozer voorgoed willen laten verdwijnen.

De natuurlijke omgeving, in dit geval het rivierenlandschap, vergroeit in de loop van de tijd met het door de mens geschapen cultuurhistorische landschap, dat weer een reactie is op de oorspronkelijke natuurlijke omgeving. En kan zo in 2018 dienen als inspirator voor vernieuwende ideeën om met de immer grillige rivier om te gaan: 'Vergeet ook niet dat de identiteit van een streek ook ontstaat in samenhang met de omgeving. Er ontstaat een wij-gevoel gebaseerd op een collectieve ervaring, die voortkomt uit tradities én uit het landschap. De mensen in het Rivierengebied zijn altijd, bewust of onbewust, bezig met het idee dat ze tussen de dijken leven en dat de rivier kan overstromen, ook door de verhalen uit het verleden. Dat geeft onbewust een

zekere solidariteit, een gevoel van gemeenschap. Dat verbindt de Ingenaar met de Huissenaar.' Volgens hem leidt het besef van het dreigende gevaar van een dijkdoorbraak bij de Betuwnaar tot een zekere nuchterheid, tot een vermogen om te relativeren omdat de rivier altijd wispelturig is en er altijd een dijkdoorbraak op komst kan zijn, net als een misoogst om de zoveel jaar. Relativering omdat het verleden leert dat een overstroming niet het einde van alles is, maar de aanzet tot een nieuw begin: 'Ik gaf eens een lezing in Dreumel en zei tegen de mensen in de zaal, "Dreumel is het afvoerputje van het land van Maas en Waal! Zijn jullie gek geworden dat jullie hier gebleven zijn na al die dijkdoorbraken?" De zaal antwoordde dat ze er na zo'n ramp weer snel bovenop kwamen doordat je elkaar massief ging helpen. En dan was er natuurlijk de vruchtbaarheid van de grond, een van de vruchtbaarste gebieden van de wereld, en natuurlijk het dorp als vertrouwde plek. De eeuwenlange strijd tegen het water, inclusief de nederlagen, leerde relativeren onder het motto 'Laat je niet gek maken!'

Hoe veelzeggend de relatie tussen identiteit en landschap is, merkt hij wanneer hij een lezing houdt in bijvoorbeeld het hoger gelegen Rijk van Nijmegen: 'Die mensen snappen het gewoon niet! Wat het is om geboren te worden en te leven tussen de rivieren.'

Het verhaal van de rivier is nog veel rijker dan effecten als relativering en solidariteit. In het begin waren er immers geen dijken maar doorwaadbare plaatsen. Toen de mens de rivier als obstakel ging ervaren begon hij de dijk te bouwen: 'Dat leidde niet alleen tot de vervreemding tussen mens en rivier, maar ook tussen de mensen aan deze kant van de dijk en aan de andere kant van de rivier. Dat had verandering van dialect tot gevolg, een andere klederdracht, cultuur, manier van denken en niet zelden een andere religie.'

Veelal ontstaat er dan door de dijk rivaliteit met het dorp 'aon de overkaant' of erger. Hij vertelt over een hoog water in de Waal waar de Betuwse kant staat te ploeteren om een doorbraak te verhinderen, net als aan de andere kant in het Land van Maas en Waal: 'Dan wordt de klok geluid die de overstroming aankondigt aan de kant van Maas

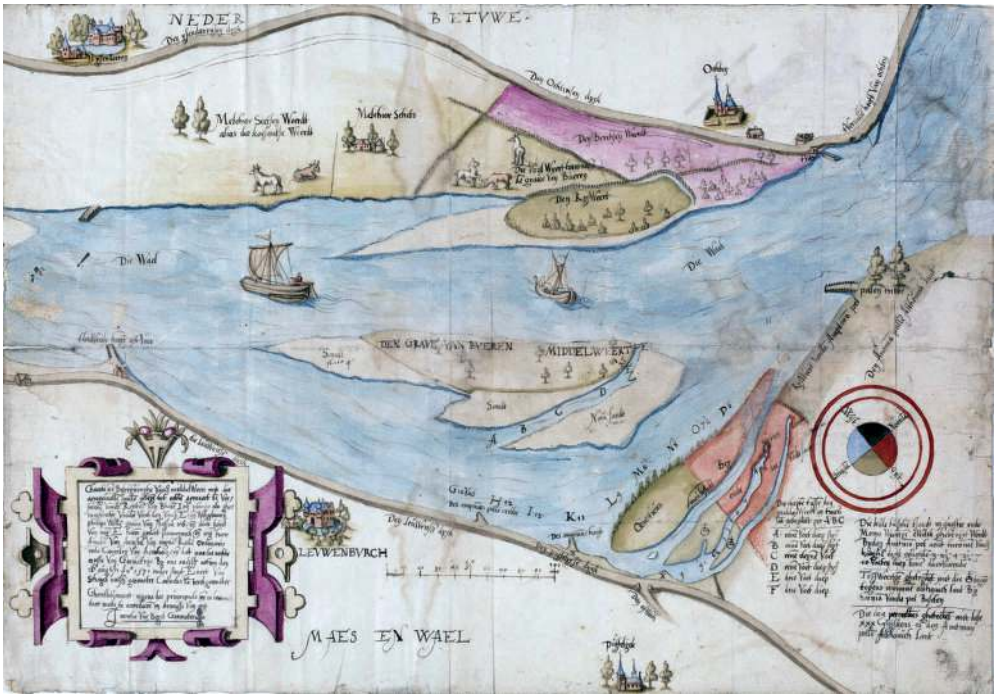

1571 De Waal tussen Bemmel en Ochten door Cornelis van Berck.

en Waal. En gaat er meteen een luid gejuich op aan de Betuwse kant. God werd bijna gedankt voor de dijkdoorbraak aan de andere kant. Maar wat denk je dat de Voorzienigheid de volgende keer deed?'

Hij verhaalt van een onthutsende geschiedenis in de achttiende eeuw aan de Sallandse kant van de IJssel: 'Daar stapten ze massaal in bootjes om aan de Veluwse kant de dijk door te steken. Daar stonden ze met musketten klaar en gaf de dijkgraaf bevel om op de belagers te schieten.'

De straf van God

En zo belanden we aan een onderwerp dat ons allebei bijzonder boeit: de loop van de Bible Belt door Nederland van Zeeland tot Overijssel, waarbij ook de Betuwe werd aangedaan. Er is een theorie die zegt dat ten tijde van Prins Maurits (1567-1625) er langere tijd een bestandslijn liep tussen de opstandige Republiek en de Spanjaarden, die grotendeels overeenkomt met de vorm van de huidige Bible Belt. Ten noorden van die toenmalige frontlijn werd het katholiek geloof scherp vervolgd, terwijl verder achter de linie in Holland het beleid liberaler was. De protestanten aan die frontlijn zouden ook een radicaler geloof aanhangen, om zich als het ware beter te wapenen en af te zetten tegen de nabij wonende katholieke zuiderlingen. Ferdinand van Hemmen kent de veel bediscussieerde theorie en voegt er nog een voor mij nieuw element aan toe: 'In het westelijk deel van de Bible Belt zaten de bewoners op het laagste gedeelte van de delta. Dat betekende ongelofelijk veel wateroverlast en een enorme moeite om te overleven. Dan ontstaat er een sterke behoefte om de oorzaak van de ramp aan een hogere macht of aan een persoon op te hangen. De ramp wordt als het ware gepersonifieerd door iemand of iets als oorzaak van de ramp te brandmerken: een weerwolf of een heks. Er is zeker een verband tussen wateroverlast en dit soort volksverhalen. Tegelijk wordt de religieuze bevindelijkheid gestimuleerd door de kracht van de natuur. Het zondig gedrag van de mens gaf een duidelijke legitimatie aan de overstroming. Overstromingen waren door God gegeven. Daar mag je niet aan tornen. Dat gaf troost, want we waren de strijd aan het verliezen in de achttiende eeuw. En wat doe je dan? Dan plaats je God daarachter. Dan krijgt alles een betekenis. Maar eigenlijk zijn het bliksemafleiders.'

De ramp als een straf van God. Ferdinand noemt de Bommelerwaard, het land van Altena en delen van de Tielerwaard waar het, in zijn woorden, qua overstroming voortdurend apocalyps was: 'Daar zit heel duidelijk – hoewel natuurlijk nooit een op een – een verband met wateroverlast. En vergeet niet dat op de Veluwe de dijken zowel aan de kant van de Grebbe doorbraken als de ligging van de Veluwe aan de rand van de Zuiderzee: Apocalyps!'

Een luis in de pels

Tenslotte constateert hij dat de rivier gaandeweg uit het bewustzijn van de deltabewoners leek te verdwijnen. De rivier werd iets waarover je met een auto heen reed: 'We keerden ons af van de rivier, de rivier was er niet meer en verdween uit het alledaagse leven. De waakzaamheid was weg.' Hij stemt ermee in dat door de bijna-ramp van 1995 én de droogte en lage waterstand van de afgelopen zomer de rivieren zichzelf weer op de agenda hebben gezet. Het bewustzijn bij bestuurders en bewoners is erdoor veranderd. Het ambitieuze plan Ruimte voor de Rivier is er gekomen. Maar hij is gematigd optimistisch: 'Het is een begin van een verandering naar een duurzame oplossing. Maar we zijn er nog lang niet. De gevolgen van de klimaatverandering zijn echt zorgwekkend en de dijken worden nog steeds almaar hoger. Ik zeg wel eens "de rivier komt onderhand uit de lucht vallen. Hang er een parachuutje boven!" Het wordt heel spannend. Maar daar hou ik van, daar wil ik tussen zitten.' En hij zít er tussen als onmisbare expert – en veelal als luis in de pels - bij alle nieuwe en bestaande plannen die voor het Rivierenland en zijn strijd met het water ontworpen worden. Zoals het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP), een mammoetproject in tijden van zorgwekkende klimaatverandering.

Op weg naar huis bedenk ik me dat de provincie in Arnhem hem eigenlijk drie jaar - tot aan zijn pensioen - financieel zou moeten vrijstellen om na *De Betuwe* van Jaan Hol uit 1957 een nieuw standaardwerk over de streek te schrijven. Er is er maar een, zo lijkt me, die dat kan en dat is Ferdinand van Hemmen.

Een dijk, een hek en een eeuwenoude naam

Het Haagje in Lienden

Joke Honders

Aan de schilderachtige oude dijk in Lienden stond al lange tijd een vervallen smeedijzeren hek met daarop de naam Het Haagje.

Toen ik begin dit jaar over de dijk wandelde, was het hek plotseling verdwenen. 'Al weer een tastbare herinnering aan het verleden verdwenen', stelde ik teleurgesteld vast. Een week na de wandeling kwam er een echtpaar bij het Arend Datema Instituut langs om onderzoek te doen naar de herkomst en de ouderdom van de naam Het Haagje. Het bleken de eigenaren te zijn, die een nieuw hek wilden laten smeden. Half juli is het hek teruggeplaatst. Een eeuwenoude historische plek, letterlijk zichtbaar in het landschap, is zo voor de toekomst behouden: eind goed, al goed.

Want oud is de plek zeker: in de 14e eeuw stond er een boerderij of een ander soort woonhuis met de naam Olden Hof. En dat was niet de eerste bebouwing, zoals we nog zullen zien. De Olden Hof stond ook wel bekend als Het Haagje.

Haagje of Haghe kan te maken hebben met een naam die in 886 voorkomt als Suithardeshaghe. De locatie van Suithardehaghe is niet bekend, men veronderstelt dat het bij Noordwijk gelegen heeft. Maar zoals bij oude oorkonden vaker het geval is, worden namen van plaatsen soms verkeerd geïnterpreteerd. Zo ook met Suithardeshaghe. In de bewuste oorkonde lezen we dat in 886 koning Arnulf (845-899) later tot keizer van het Heilig Rooms-Duitse Rijk gekroond, goederen schenkt aan graaf Gerulf[1] in diens graafschap 'inter Renum et Suithardeshaghe'. Gerulf krijgt in dezelfde oorkonde ook Theole (Tiel) en Asch. Zo beloonde de keizer Gerulf, die aanvankelijk vazal was van Godfried de Noorman, een Deense roverhoofdman. Want Gerulf beraamde samen met Everhard Saxo, graaf van Hamaland de moord op zijn Deense heer. Die vond in 885 plaats bij Spijk aan de Rijn.

Moord en verwoesting

In de onafgebroken strijd om macht en invloed

wilde Waldger, de zoon van Gerulf, een graafschap stichten rond Tiel. Daar zag Everhard Saxo weer een bedreiging van zijn macht in, zodat Waldger Everhard in 898 vermoordde. Graaf Wichman van Hamaland was een kleinzoon van Everhard Saxo. Als Lienden in bezit was van de graven van Hamaland, de voorouders van Wichman, ligt het voor de hand dat de familie van Gerulf en zijn zoon Waldger vlakbij als tegenwicht een eigen graafschap wilden stichten. Mogelijk verbasterde de naam van de in de oorkonde genoemde Suithardeshaghe later tot Het Haagje.

Geslacht Van Lynden

Het Haagje was ook de plaats van het kasteel waarop later het adellijk geslacht Van Lynden woonde. In 1318 werd dit slot door de Hollanders onder leiding van Jan van Arkel gedeeltelijk verwoest. Als vergelding omdat Dirk van Lynden tegen de benoeming van bisschop Frederik van Zierik was geweest. Van Zierik was een beschermeling van de graaf van Holland en Dirk vreesde een machtsgreep van de graaf op deze gebieden via de bisschop. In 1361 vindt de slag bij Tiel plaats tussen Reinoud III van Gelre en zijn broer Eduard over de macht in het hertogdom Gelre. Eduard wint en het kasteel in Lienden wordt helemaal verwoest omdat Jan van Lynden partij had gekozen voor Reinoud III. Het slot is daarna niet meer herbouwd en de kasteelheer vertrok naar Ter Leede bij Kesteren. Tot zover de turbulente geschiedenis van het Haagje en de herkomst van zijn naam.

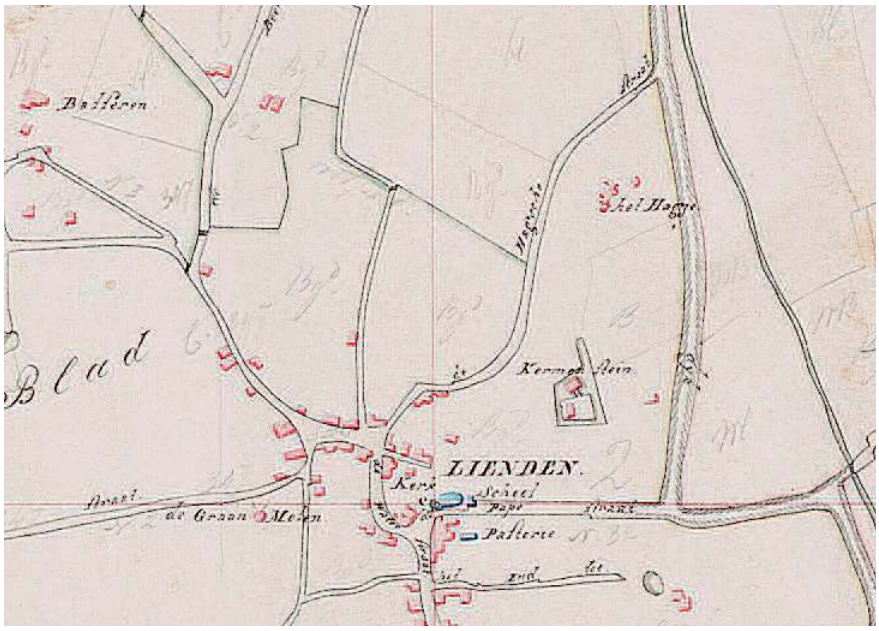

Kaart uit een particulier archief met daarop het Haagje en de Haagsestraat.

Hoewel het kasteel was verwoest, bleef er wel een boerderij of een ander soort woning staan met de naam Den Olden Hof. De naam het Haagje ging over op Den Olden Hof en de namen werden ook wel gelijktijdig gebruikt.

Zusterlijke bonje om een erfenis

Volgens Charlotte Broer gaat Den Olden Hof terug tot de tijd van Graaf Wichman van Hamaland (ca. 960) en diens dochters Adela en Lutgardis. Toen de graaf aan het einde van de 10e eeuw zijn bezittingen naliet aan het klooster van Hoog-Elten waar zijn dochter Lutgardis abdis was, ontstak de benadeelde zus Adela in woede en na weer een langdurige strijd werden de bezittingen verdeeld. De naam Den Olden Hof diende ter onderscheiding van het hof van Adela, waarvan Broer aanneemt dat dit De Hof is gelegen aan de Ingense dijk, ten westen van het vroegere veer van Verhuizen. Den Olden Hof in Lienden heeft dan ten tijde van Wichman als Hof van het grote en onverdeelde domein gediend. [Een andere hof in Lienden was de Abdijhof. Die was verbonden aan de Paulusabdij in Utrecht. Een groot deel van Adela's goederen kwamen na haar dood aan de Paulusabdij, zo blijkt uit de documenten]

In Den Olden Hof dienden ook de tijnsen (accijnzen) betaald te worden. De naam Den Olden Hof komt als Alten Hof voor in 1408 in het tijnsboek van het klooster van Hoog-Elten. Daar vinden we: 'Ausserdem das dienstmannsgut die halbe Herrlichkeit Lienden mit dem Alten Hof zu Lienden'. Daardoor ligt het voor de hand dat de grond waarop het kasteel stond (mogelijk ook het kasteel of de woontoren zelf) van oorsprong behoorde tot het bezit van graaf Wichman van Hamaland. De in Lienden gelegen goederen, die later eigendom werden van het klooster in Elten waren daarvoor namelijk van Wichman.

In 1408 is Elizabeth van Hoekelum leenvrouwe van de halve Heerlijkheid Lienden. Zij was een dochter van de Jan van Lynden, die in 1361 op het verkeerde paard wedde. Elizabeth moest jaarlijks op de zaterdag na St. Thomas 19 mark aan het klooster te Hoog-Elten betalen. Zij had van hetzelfde klooster ook nog in leen: de tienden [een belasting van 10 procent) van Aalst, van Lienden en van 'Merten'.

Het is niet bekend hoeveel huizen er na 1408 achtereenvolgens op de plek van Den Olden Hof gestaan hebben. Bekend is dat het laatste huis, waar de befaamde huisarts dokter Borst woonde, aan het einde van de 19e eeuw gesloopt werd. Borst verhuisde naar de Oudsmidsestraat, waar hij een

nieuw huis had laten bouwen.
Achter het nieuwe hek bevindt zich nu een weiland. En zo doet de verdwenen Olden Hof zijn naam nog eer aan. Net als honderden jaren geleden levert het gras voer voor de koeien, die er ook weer al eeuwenlang bijkans tijdloos voedsel van maken als melk, karnemelk, kaas en boter.

Noten

1. Graaf Gerulf wordt beschouwd als de stamvader van de graven van Holland.

Bronnen

Thoben, John: *Urkundenregesten Stift Elten*. Emmerich-'s Heerenberg, 2007.

Anspach, Jacobus: *De heerlijkheid Lienden in de Nederbetuwe*. Nijmegen, 1897.

Broer, Charlotte J.C.: *Uniek in de stad. Utrecht*, 2000.

Sloet, L.A.J.W. :*Oorkondenboek der graafschappen Gelre en Zutphen*, 's-Gravenhage 1872-1876, 2 delen.

<Advertentie>

vanBREDA
SCHOENMODE

Schoenen
Lederwaren
Sportartikelen
Schoenreparaties
Sleutels

Schoenmakerswerk is vakwerk

Molendam 39 • OCHTEN
Tel. (0344) 64 12 82

<Advertentie>

AUTOBEDRIJF HAZET

BOVAG

• APK-keuringsstation
• Levering alle merken nieuwe auto's
• Ruime sortering occasions
• Onderhoud, reparaties en LPG-inbouw
• Moderne autowasserette
• Taxibedrijf (trouwrijden, ziekenvervoer enz.)

Transitoweg 2 4051 CA OCHTEN
Telefoon (0344) 64 28 19
Telefax (0344) 64 35 33
Internet: www.hazet.nl E-mail: info@hazet.nl

Maandag 10 december 2018 - 20.00 uur
Streekmuseum Baron van Brakell te Ommeren,
Provincialeweg 21 • 4032 NZ • Ommeren. • Tel. (0344) 60 74 31
Jan Tolboom
Wat overbleef van Huize Vredelust

Toen mijn zoon en schoondochter een huis aan de Dr. Van Noortstraat in Lienden kochten, hoorden ze al snel dat er allerlei verhalen in Lienden rondgingen over de geschiedenis van hun huis en van de afgebroken villa, die naast het huis gestaan had. Een van de verhalen was dat er aan het eind van de oorlog in die villa een liquidatie door het verzet zou hebben plaatsgevonden. Omdat ik me veel voor geschiedenis interesseer en erover publiceer vatte ik het plan op om de geschiedenis van Huize Vredelust te boek te stellen.
Al snel bleek dat er van de afgebroken villa geen tekeningen meer waren, ook de ontstaansgeschiedenis was onbekend. Een kadastrale en notariële zoektocht naar de oorsprong van de villa was noodzakelijk. Onderzoek leverde ook de 'verklaring van overlijden' van Leccius de Ridder op, de man die aan het einde van de Tweede Wereldoorlog geliquideerd is. Uit een vooroorlogs bevolkingsregister bleek bovendien dat de man, die de knokploeg leidde bij de liquidatie, in het huis van mijn zoon en schoondochter aan de Dr. Van Noortstraat gewoond had. Dat huis was voor de oorlog eigendom van Leccius de Ridder. Verder leverde de research allerlei relaties op tussen de bewoners van Huize Vredelust en de bewoners van een ander prominent pand in Lienden, Huize Dorpzicht.
Piet Verwoert heeft eerder in een artikel de raadsvergaderingen beschreven, waarin besloten werd om Huize Vredelust af te breken. Dat alleen al was een sensationeel verhaal. Na afbraak van het statige pand zijn alleen de toegangspoort en 'de oude secretarie' (Dr. Van Noortstraat 5) nog over in Lienden.
In de lezing komt de (bewonings)geschiedenis van Huize Vredelust en Huize Dorpzicht uitgebreid aan de orde. Daarbij worden allerlei sociale aspecten van de geschiedenis van Lienden belicht. ■

<Advertentie>

Maandag 14 januari 2019 - 20.00 uur
Streekmuseum Baron van Brakell te Ommeren,
Provincialeweg 21 • 4032 NZ • Ommeren. • Tel. (0344) 607431
Piet Verwoert
Humor in Rivierenland

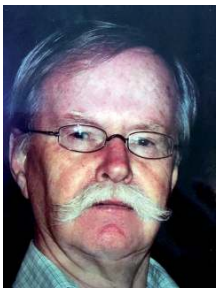

Piet Verwoert woont op de Bevermeer aan de Groenestraat in Lienden, een gebied van weilanden, boomgaarden en sloten. Hij schreef bijna veertig jaar voor regionale kranten en publiceerde boeken over de Midden Betuwe: over de belevenissen van oudere en bejaarde bewoners. Uit die vele interviews bleek dat de Betuwenaar over de nodige humor beschikt. Verwoert, een geboren Rhenenaar, vond werk in Rotterdam. In de havenstad schreef hij al voor De Havenloods. In 1965 verhuisde hij met zijn gezin naar Lienden en ontdekte dat hij het streekdialect bijzonder interessant vond. Door samenwerking met dr. A. Key, die promoveerde op het Betuws dialect, kwam hij veel in aanraking met de streektaal. Beiden vormden een lange tijd de redactie van de Blauw Witter, het orgaan van de voetbalclub FC Lienden.
De Liendenaar zal in zijn lezing tientallen anekdotes en amusante, meestal waar gebeurde, verhalen vertellen. Al dan niet in het Betuws.
De lezing biedt al een inkijkje in het nieuwe boek dat Verwoert aan het schrijven is. Een boek met de titel : 't Is zo as 't is ...en zo is 't.. en nie aanders. ■

<Advertentie>

Maandag 11 februari 2019 - 20.00 uur
Streekmuseum Baron van Brakell te Ommeren,
Provincialeweg 21 • 4032 NZ • Ommeren. • Tel. (0344) 60 74 31
Ella Kok-Majewska
Markante vrouwen uit de Betuwe

Ella Kok-Majewska is directeur/streekarchivaris van het Regionaal Archief Rivierenland in Tiel. Voor de lezing "Markante vrouwen uit de Betuwe" op 11 februari vertel zij u aan de hand van archiefmateriaal over bijzondere (soms beroemd, soms berucht) vrouwen uit de Betuwe vanaf de vijftiende eeuw tot de dag van vandaag. Een hele rij vrouwen zal de revue passeren, welke…? Tja, dat wil zij niet van te voren verklappen.
Maar een van die vrouwen zal ongetwijfeld zijn dr. A.R. Hol, alias Jaantje Hol, die haar leven lang aan de Brei in Ingen woonde. Zij heeft ons een prachtig standaardwerk nagelaten met als titel: De Betuwe. ■

<Advertentie>

HISTORISCHE KRING
Midden-Betuwe

Dinsdag 15 januari 2019 - 20.00 uur
Dorpshuis 'de Oude School' Hemmen,
Kerkplein 4 • Telefoon (0488) 45 18 62
John Mulder
Het ontstaan van de Betuwe met de nadruk op de Heerlijkheid Hemmen

Op 15 januari zal John Mulder, voorzitter van de Historische Kring Oosterhout, Slijk-Ewijk en Valburg een lezing verzorgen over de belangwekkende geschiedenis van de Betuwe en de heerlijkheid Hemmen.
Het landschap van de Betuwe en dus ook van de heerlijkheid Hemmen is sinds de préhistorie voortdurend veranderd. Soms vormde het klimaat en het weer de oorzaak. Maar ook het ingrijpen van de mens, bijvoorbeeld door bewoning, de aanleg van dijken of het ontginnen van woeste grond was van grote invloed.
In het middelpunt van de lezing staan de mensen die hun verhaal in het landschap - onder en boven de grond- hebben achtergelaten. Dat verhaal is terug te vinden in de archieven én in het geheugen van de huidige bewoners. Het gaat over bodem en bodemgebruik, afwatering, dijken en dijkdoorbraken, kastelen, over de Linge en over Hemmen, kortom over het ontstaan van onze Betuwe en de heerlijkheid Hemmen in het bijzonder. ■

Dinsdag 19 februari 2019 - 20.00 uur
Dorpshuis 'de Oude School' Hemmen,
Kerkplein 4 • Telefoon (0488) 45 18 62

Jaarlijkse Quiz over de geschiedenis van ons werkgebied

Op 19 februari organiseren wij - alweer voor de tiende keer - onze traditionele jaarlijkse quiz over de geschiedenis, met de nadruk op ons werkgebied. Locatie is het Dorpshuis " de Oude School" in Hemmen, ons vertrouwde onderkomen. We beginnen om 20.00 uur. Er zijn 48 vragen. De antwoorden worden gegeven door groepjes van vier deelnemers, die aan het begin van de avond samengesteld worden. Met de beginletters van de antwoorden kun je vier woorden van twaalf letters vormen. Het eerste woord kan dus na twaalf vragen worden gevormd. Dat garandeert een afwisselend karakter van de avond: nadat het eerste woord is gevonden gaan we door met de volgende twaalf vragen etc. De groep die het eerst een woord "ziet" krijgt daarvoor een punt. Na vier woorden is dan de winnende groep van de avond bekend. Die krijgt een bescheiden prijsje. Doel van deze avond is op de eerste plaats gezelligheid. Maar de quiz is ook leerzaam. Aan het eind van de avond weet je weer iets meer van onze streekgeschiedenis. Het is een laagdrempelige manier om kennis te maken met onze Kring, die werkzaam is in de dorpen Andelst, Hemmen, Herveld, Heteren, Randwijk en Zetten. De quiz is niet alleen voor leden toegankelijk. Belangstellenden die niet in staat zijn naar de quiz te komen kunnen ook op onze website www.hkmb.nl is de nodige informatie over ons ook te vinden. Wij hopen dat we veel mensen mogen begroeten op deze avond, die uiteraard gratis is. ■

BETUWSE BARENSWEEËN

Over bijgeloof, baaksters en bijslaap

Karel van den Berg

Sinds onheuglijke tijden was bevallen een vrouwenzaak. Aan het roer van het kraamschip stond de wijze moeder, de vroedmoeder, de vroede vrouw, de vroedvrouw, die nu verloskundige heet. Bijgestaan door de moeder van de zwangere als ervaringsdeskundige, de familie of de buurvrouw. De man had een ondergeschikte rol, werd hooguit getolereerd op de achtergrond, mocht het kind laten dopen en vanaf 1811 aangeven op het gemeentehuis. Gender neutrale toiletten bestonden niet, pappadagen evenmin.

In het verleden was er weinig tot geen kennis over hoe de bevruchting daadwerkelijk tot stand kwam. Wel natuurlijk over de gevolgen van de 'samensmelting des vleses' tussen man en vrouw, maar na het erotisch rendez-vous klonterde het menstruatiebloed samen met het zaad van de man en uit dat stremsel groeide dan het kind, zo werd gedacht. Gedachten of beelden tijdens de bevruchting konden op de vrucht worden overgebracht en bepaalde handelingen tijdens de zwangerschap konden nadelig zijn voor het kind.

Zo kon gapen tijdens bevalling dodelijk zijn en niesen tijdens de zwangerschap een miskraam opwekken. De zwangere vrouw mocht geen was ophangen omdat het gevaar bestond dat de navelstreng zich om hals van het kind zou slingeren. Zij mocht niet met de benen over elkaar of op de hurken zitten omdat het kind dan mogelijk aan elkaar gegroeide benen kreeg. Als bevruchting bij vollemaan plaats vond werd het een jongen, kreeg moeder tijdens de zwangerschap pigmentvlekken dan werd het een meisje.

De nageboorte moest begraven worden anders was het kind vatbaar voor allerlei kwalen. Een baby met twee kruinen zou later uitblinken in intelligentie.

Als het kind behaard werd geboren dan was moeder geschrokken van een wolf. Bij een kind met een schubbenhuid als een glinsterend pantser (psoriasis) was moeder geschrokken van een vis.

Werd een wat gepigmenteerder uitziend kind geboren, dan had moeder onzedelijke fantasieën over een donkere man gehad.

Wanneer een kind een afwijking had dan had dat te maken met de levenswijze van de moeder. De vrouw had het altijd gedaan, zelfs de vroedvrouw of vrouwen die hielpen bij de bevalling konden verantwoordelijk gehouden worden voor zowel

In het 17e eeuwse doopboek van Zoelen verschijnt vroedvrouw Teuntje (Vos) als getuige bij de doop van een door haar ter wereld gebracht kind

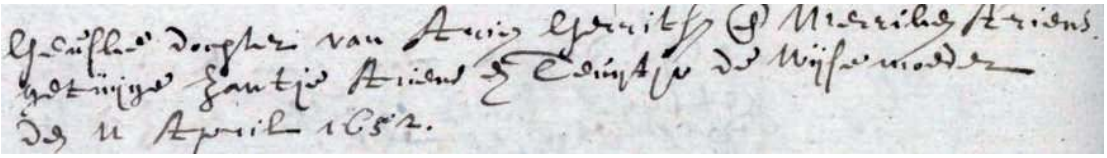

Geuske docgter van Arien Gerritsen ende Merriken Ariens
Getuijge Jantje Ariens ende Teuntje de wijse moeder
den 11 April 1652 (doopboek Zoelen RAR Tiel)

lichamelijke als geestelijke afwijkingen bij het kind. Tot het einde van de zeventiende eeuw velden artsen, volksgeloof en religie eensgezind deze morele oordelen over de moeder.

Hoe zwaar zwangerschap en bevalling in die eeuwen was drukt het gezegde "Ieder kiend een taand" uit.

De baakster: godvrezend en altijd nuchter

In het verre verleden bemoeiden de stadsbestuurders en de kerk zich met alles, dus ook met de verloskunde. De vijftiende eeuwse overheid stelden voorschriften op, keuren genaamd, waaraan de burger zich moest houden.

In het "buerspraeckboeck" van Tiel over de periode van 1458-1542 staat hoe vaak de familie op kraambezoek mocht komen. Vader en moeder onbeperkt. Zusters en broers twee keer per dag. Gewone burgers mochten geen handel drijven voor of bij het kraamhuis, vanwege de drukte en de privacy. Voor het platteland, waar veel meer ruimte was, bestonden die regels niet.

De vroedvrouw diende zich te schikken naar de regels van de overheid om haar beroep te mogen uitoefenen. Zo was het in de vijftiende eeuw de taak van de verloskundige te zorgen dat het kind gedoopt werd als het leven op het spel stond.

Ook diende ze op straffe van uitsluiting uit het ambt de alleenstaande moeder te pressen om de naam van de verwekker te noemen. Die werd dan financieel aansprakelijk gesteld voor het onderhoud van het kind.

Een nooddoop spuit waarmee een verloskundige de baby die dreigde te sterven nog in de baarmoeder kon dopen (uit G.J. Witkowski l' arsénal obstétrical. Parijs 1887)

Eind 17e eeuw werden in Nederland de eerste eisen gesteld aan de verloskundige kennis. De vroedvrouw was verplicht onderwijs te volgen bij vroedmeesters, chirurgijns met verloskundige ervaring. Praktijkervaring deed zij op door stage te lopen bij gevestigde vroedvrouwen. Desondanks was de magistraat over de kwaliteit van de verloskunde op het platteland veelal niet tevreden. Dat verbaast niet, de vroedvrouw, ook als zij een goede opleiding genoten, had immers bij complicaties als bloedingen, verkeerde ligging of weeën zwakte, niet altijd de beschikking over de hulp van een vroedmeester, chirurgijn of een medische doctor omdat die op het platteland dun gezaaid waren.

Om de opleiding te verbeteren verordonneerden de Hoogmogende Heren van het kwartier van Nijmegen, waar de Betuwe onder viel, aan de heer Johannes Maas, Medicinae Doctor en lector in de Vroedkunde, stads operateur en vroed- meester der stad Nijmegen, een *Geldersche Catechismus der Verloskunde* (1782) te schrijven ten dienste van de vroedvrouwen op de dorpen.

Een bekwame vroedvrouw moest zedelijk zijn en Godvrezende, eerbaar in praat, gelaat en gewaad en

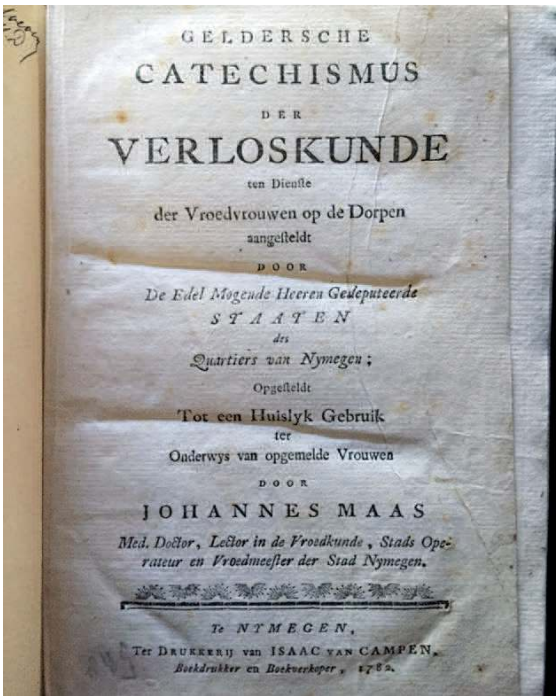

GELDERSCHE
CATECHISMUS
DER
VERLOSKUNDE
ten Dienste
der Vroedvrouwen op de Dorpen
aangesteldt
DOOR
De Edel Mogende Heeren Gedeputeerde
STAATEN
des
Quartiers van Nymegen;
Opgesteldt
Tot een Huislyk Gebruik
ter
Onderwys van opgemelde Vrouwen
DOOR
JOHANNES MAAS
Med. Doctor, Lector in de Vroedkunde, Stads Operateur en Vroedmeester der Stad Nymegen.
Te NYMEGEN,
Ter Drukkerij van ISAAC VAN CAMPEN,
Boekdrukker en Boekverkoper, 1782.

altijd nuchter. Zij moest een goede en welgeschapen matige lichaamsgestalte hebben, sterk zijn en niet te oud. Het liefst moest zij zelf diverse malen gebaard hebben en in het bezit zijn van dunne, smalle, rappe, lange handen en vingers, zonder ringen, wratten, eelt, nagels of ontvelling.

Het was handig als zij een kundig en getrouwe "konstgenoot " (collega) in de buurt tot vriendin had.

'Ontfankenis en overbevruchting'

In 1861 werd de rijkskweekschool voor vroedvrouwen opgericht. Toegelaten werden gezonde vrouwen van 20-35 jaar, bij voorkeur ongehuwd of weduwe, van onbesproken gedrag en zoveel mogelijk uit de beschaafde burgerstand. 'En begaafd met die kennis en verstandsontwikkeling welke nodig is voor eene grondige wetenschappelijke vorming'.

Onderstaande zeemleren oefenpop werd in de 18e eeuw bij de opleiding tot verloskundige gebruikt. De pop is gevuld met het skeletje van een baby. Het bekken van de moeder bevat een echt bekkenbot en een onderste ruggenwervel. Op deze kunstpop oefenden de studenten de zogenaamde spildraai, de draai die het kind tijdens het geboorteproces maakt, en de tangverlossingen. De pop is waarschijnlijk gemaakt door de Leidse arts Gottlieb Salomon (1774-1865) en werd in 1970 door het Leidse Academisch Ziekenhuis aan Museum Boerhaave geschonken.

Bij de "ontfankenis" (bevruchting) wijst Maas op de kracht van het manlijke zaad en de goedheid Gods. De man heeft een streepje voor en God is immers onze Verwekker en Verlosser. Van "overbevruchting" (meerling) spreekt hij als een vrouw die reeds bevrucht is andermaal door een tweede bijslaap bevrucht wordt.

Halverwege de 19e eeuw werd het gebruikelijk de buik uitwendig te onderzoeken om grootte, ligging en indaling te beoordelen. Voor die tijd gebeurde dat vanwege de zedelijkheid op de tast.

In die tijd was bedrust na de bevalling usance. De moeder kreeg een sluitband om, zo stijf gewikkeld als de vrouw verdragen kon. Acht à negen dagen rust werden voorgeschreven. De kraamvrouw werd op die manier als een zwaar gewonde te bed verpleegd. Dat die methode trombose bevorderde, besefte men niet.

Het kind werd door de baakster (de kraamverzorgster opleiding startte in 1907 in Amsterdam) in wisselligging op de zij gelegd en mocht niet gewiegd worden, zacht zingen was beter om de "sinnen van het kind af te trekken en dat schud haar hersens niet".

Was alles goed verlopen dan kon volgens Maas het kraambezoek (ook wel piep genaamd naar het geluid van de baby) zijn opwachting maken.

'Zondige danserijen'

Wat werd er gedronken en gegeten op de gezondheid van het kind? In Friesland kregen de volwassenen tijdens het kraambezoek kandeel geschonken : brandewijn met kaneel, kruidnagels en rauwe eieren, die de kraamvrouw ook nam om aan te sterken. Drank was zo normaal dat in Friesland kraambezoek nog steeds poppeslok heet, de slok die men op de poppe(het kind) neemt. Uiteraard leidde dit tot drukte en vrolijkheid. In 1743 getuigde een dominee uit Giethoorn "dat het schandelijk, ja zelfs moorddadig was, dat direct na de geboorte het kraamhuis vervuld werd met ijselijk geschreeuw, getier, geroep, gepaard gaande met zondige danserijen, dat wellicht een oorzaak van de dood van zwakke kraamvrouwen zijn konde"

Antieke oefenpop in Museum Boerhaave bevat botten van baby.

De “muisjes” op de beschuit schijnen in de achttiende eeuw in de Zaanstreek bedacht te zijn: anijszaadjes in een suikerbad gedoopt waardoor er vanzelf een staartje aan blijft hangen, als van een muis, een vruchtbaarheidssymbool bij uitstek. Anijszaad zou de baarmoeder doen slinken en de melkgift stimuleren (kraamanijs/anisette). Vanaf 1860 vervaardigde de firma P. de Ruijter in Baarn de muisjes.

Had de kraamvrouw onvoldoende zog, dan was het mogelijk een voedster in te schakelen. Liefst één tussen de twintig en vijfentwintig jaar oud, in kraamtijd en temperament vergelijkbaar met het kind wat zij moest voeden. Ze moest gezond, sterk en blank van vel zijn zonder rood haar, met zuiver rood tandvlees en zonder stinkende adem.

De beste vroedvrouw is, volgens Maas, zij die ‘veel, ja genoegzaam alles, in een natuurlijke baring aan de werking der natuur overlaat, weinig doet en veel zwijgt maar wel op tijd handelt.’

De hoge moedersterfte in het verleden werd veroorzaakt door de grote kans op kraamvrouwenkoorts bij niet steriel werken of bij een dagenlange bevalling waarbij de vrouw uitgeput raakte.

De kindersterfte was hoog door infecties uit gebrek aan hygiëne, opgewarmde zure melk of te weinig borstvoeding.

De sterfte van kinderen onder het jaar was op het platteland lager dan in de stad. In 1845 in Gelderland achttien procent, in 1880 vijftien procent.

De geneeskundige raad van de provincie deed in 1884 een bericht uitgaan naar de vroedvrouwen om altijd een nagelborstel en witte zeep bij zich te hebben ter zuivering van de handen van smetstof en daarna te wassen met een oplossing van vijf procent carbol of vier procent boriumzuur. Metalen instrumenten en spuiten die in de schede en voor lavementen gebruikt werden moesten na gebruik met kokend water overgoten worden en daarna met de carbol of boriumzuur ontsmet.

Eerste vroedvrouwloze periode in Maurik1822-1824

Aaltje Spithout (1772-1820), vroedvrouw te Maurik voor f 100 per jaar, overleed op 3 januari 1820 op 47-jarige leeftijd, waarschijnlijk aan een infectieziekte want haar man en oudste zoon van twaalf jaar stierven veertien dagen later. Ze was bij haar dood nog steeds niet volledig uitbetaald. Het schoutambt Maurik was blijkbaar arm uit de Franse tijd gekomen.

De dag na haar overlijden werd er een advertentie in de Arnhemse Courant en in de Staatscourant geplaatst. Vroedvrouw Rijkje van Dijk uit Amerongen solliciteerde en bleef minder dan twee jaar in Maurik.

Ruim een jaar, van november 1822 tot februari 1824, had Maurik daarna geen vroedvrouw meer.

Na verhoging van het traktement voor de verloskundige naar f 140,- per jaar kwam er één sollicitatie. De weduwe Linsen uit Boxmeer, wilde graag komen omdat zij na honderd bevallingen nog steeds op haar geld wachtte. Ook de gemeente Boxmeer bleek dus arm te zijn. Uiteindelijk trok zij haar sollicitatie in en omschreef dat als volgt:

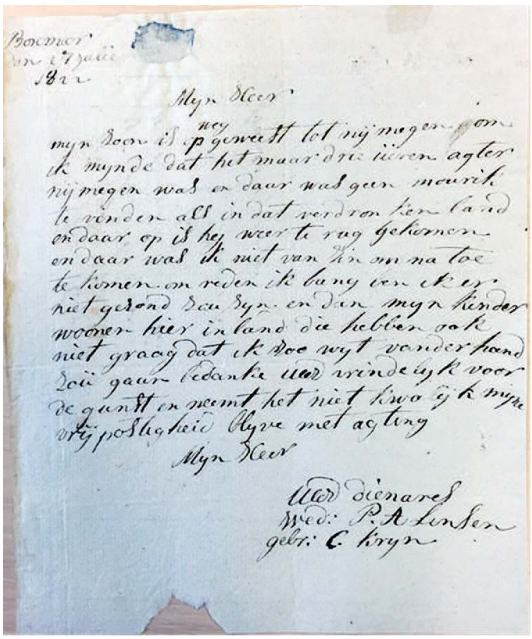
Boxmeer
den 17 Juli
1822

Myn Heer

myn Soon is nog geweest tot nij megen om
ik mynde dat het maar drie uuren agter
nij megen was en daar was geen mourik
te vinden als in dat verdronken land
en daar op is hij weer te rug gekomen
en daar was ik niet van zin om na toe
te komen om reden ik lang ben ik en
niet gesond dan Syn en dan myn kinder
wonen hier in land die hebben ook
niet graag dat ik doe wyt vonderhand
Doii gaar bedanke UEd vrindelijk voor
de gunst en neemt het niet kwa ijk myne
vrij postigheid blyve met agting
Myn Heer

UEd dienares
Wed: P.R. Linsen
gebr: C. Kryn

RAR Tiel Maurik 0812-40 ingekomen stukken 1822.

Boxmeer 17 juli 1822

Mijn Heer

Mijn zoon is nog op weg geweest tot Nijmegen om ik mijnde dat het maar drie uuren agter Nijmegen was en daar was geen mourik te vinden als in dat verdronken land en daar op is hij weer te rug gekomen en daar was ik niet van zin om na toe te komen om

reden ik bang ben ik er niet gezond zou zijn en dan mijn kinder woonen hier in land die hebben ook niet graag dat zoo wijt van der hand zou gaan bedanke uwe vrindelijk voor de gunst en neemt het niet kwalijk mijne vrijpostigheid blijve met agting
Mijn Heer uw dienares wed: P.A. Linsen geb: C. Krijn.

De Betuwe, het verdronken land, beviel haar op voorhand niet, bevreesd als zij was om in een ongezonde omgeving terecht te komen.

Het zou allemaal goedkomen want een vroedvrouw Johanna de Jongh kwam in februari 1824 naar Maurik en zou tot volle tevredenheid van de gemeente een kleine 20 jaar actief zijn. Bekwaam in haar beroep, maar niet handelingsbekwaam voor de overheid, immers haar man de metselaar Wim de Keijzer en niet Johanna kreeg een brief van de inspectie met de tekst :

Arnhem 26 Mei '24, Het diploma van Vr(ouw) Keijzer legd gereed ten mijnen huise en kan tegen betaling der jura f 1.20 worden geligt.

Een beroerde vroedmeester

Omdat er geen sollicitanten op de vacante plaats van Johanna de Jong afkwamen werd geneesheer Ocker van Batenburg (1806-1861) per 1 januari 1845 tot vroedmeester benoemd. Verschillende raadsleden hadden het besluit in beraad genomen omdat zij van mening waren dat de vrouwen liever een vrouw als verloskundige zouden willen hebben en daar hadden zij ongetwijfeld gelijk in. Alleen de deftige dames uit Parijs gaven de voorkeur aan een man.

Uiteindelijk werd van Batenburg aangesteld voor een traktement van f 70,- per jaar. Vrouwen die onder de diaconale bijstand vielen mocht hij niet meer dan f 2,- in rekening brengen en vrouwen uit de behoeftige stand niet meer dan f 3,-.

Het liep niet goed met de vroedmeester af. Hij had gezondheidsproblemen en zou een beroerte gehad hebben na het trieste verdrinken van zijn zoon in 1853. Bij de gemeente kwamen er geregeld klachten binnen.

Dikwijls moest hij bij verlossingen de hulp van zijn broer Jacob Dirk, geneeskundige en vroedmeester te Opheusden ("vier uren gaans"), inroepen. Het gebeurde dat hij vrouwen met half geboren kinderen zeven á acht uren heeft laten wachten, voordat zijn broer er was. Dat was natuurlijk onaccepabel. Ocker werd in 1861 ontslagen en overleed niet lang daarna.

Zijn genoemde broer (1814-1875) volgde hem op. Deze beklaagde zich in 1867 bij de gemeente dat de verloskunde slecht beloond werd en dat hij bij gebrek aan vroedvrouw genoodzaakt was hulp te verlenen tegen "luttele of zonder enige beloning in woningen, waarvan hij de ellendige omgeving niet zal beschrijven".

Na 30 jaar kwam er in 1874 weer een vroedvrouw. Het salaris was inmiddels verhoogd naar f 200,- en de instructies werden aangepast met de regel dat degene die een beroep op haar deed er voor moest zorgen haar met een rijtuig kosteloos thuis op te halen en weer terug te brengen als de afstand meer dan 30 minuten bedroeg.

Er deden zich geen ernstige problemen meer voor, hoewel er in 1878 een klacht van timmerman Marinus van Esterik uit Eck en Wiel bij de gemeente binnenkwam over vroedvrouw Bouwina Lichtenvoort omdat "….zijne huisvrouw bij hare bevalling zonder hulp is moeten blijven, omdat u geweigerd hebt met het ter afhaling gezonden karretje, waarvan de zitbank op veeren rust, meede te komen…"

Het antwoord van de verloskundige, is niet bekend. Vermoedelijk was de kar meer geschikt voor het vervoeren van vee dan voor wijze moeders.

Bronnen:

Tacitus. De Romeinen in Germanië.
Plinius. Naturalis Historia
Dr. A.R. Hol. De Betuwe
H.A. van der Borg. Ontwikkelingen in het vroedvrouwschap in Leiden, Arnhem, Den Bosch en Leeuwarden, 1650-1865.
Regionaal Archief Rivierenland Tiel
Sonja Damstra-Wijmenga. In smart zult gij uw kinderen baren.
Jef de Jager website rituelen en tradities

EN EEUWIG STROMEN DE RIVIEREN

Dreiging en betovering van het wispelturige water

Christoffel van Esterik

Vreemdelingen keken niet zelden ontsteld en vol ongeloof naar deze delta aan de Noordzee en haar bewoners. Hoe konden die mensen het daar uithouden? Zo schreef de Romeinse geschiedschrijver Plinius in 46 na Christus: 'Er woont daar een armzalig volk op hoge terpen en eigenhandig gebouwde stellages, zodat hun huizen uitsteken boven de hoogst bekende waterstanden. Wanneer de golven het omringende land overspoelen, lijken de bewoners op zeelieden, maar als het water geweken is lijken ze op schipbreukelingen.' En Napoleon omschreef Nederland als 'niet meer dan een aanspoelsel van de Franse Duitse rivieren.'

Aldus twee citaten uit het prachtige boek *Rivierenland Nederland van Aa tot Waal* van Sunny Jansen dat afgelopen mei verscheen, rijk voorzien van fraaie foto's door Martin van Lokven. Jansen tekende de verhalen op van binnenschippers, boeren, dijkgraven, landschapshistoricus Ferdinand van Hemmen, veerknechten, Rijkswaterstaat , milieubeschermers en nog vele anderen, diepte ontroerende gedichten over het water op en las ruim honderd oude en nieuwe boeken en studies over rivieren. Van dat geheel maakte ze een intrigerend verhaal over de rivieren in Nederland. Met het accent op Rijn, Waal en Maas, niet alleen omdat dat de hoofdstromen van Nederland zijn, maar waarschijnlijk ook omdat ze conservator is van Slot Loevestein, nog net gelegen aan de Waal, die verder westwaarts stroomt als Boven Merwede.

Schittering en grilligheid

Terwijl de Waal zich ontspannen koestert in een nazomerse zon, bezoek ik haar op een warme dag in september op het slot. Ze vertelt dat ze al tien jaar, sinds op Loevestein werkt en tijdens de lunchpauze iedere dag hetzelfde rondje langs de rivier loopt, die iedere dag anders en altijd in beweging is: 'Wat ik fascinerend vind, is dat de natuur en de rivier al duizenden, miljoenen jaren gewoon bestaan, zonder het ingrijpen van de mens. En dat pas zo'n duizend, tweeduizend geleden de mens is gaan ingrijpen. De mens gaat dijken bouwen en de rivier reageert daar weer op. Dat heeft zulke grote veranderingen tot gevolg. Dan bedenkt de mens

De Waal bij Millingerwaard. Foto Martin van Lokven.

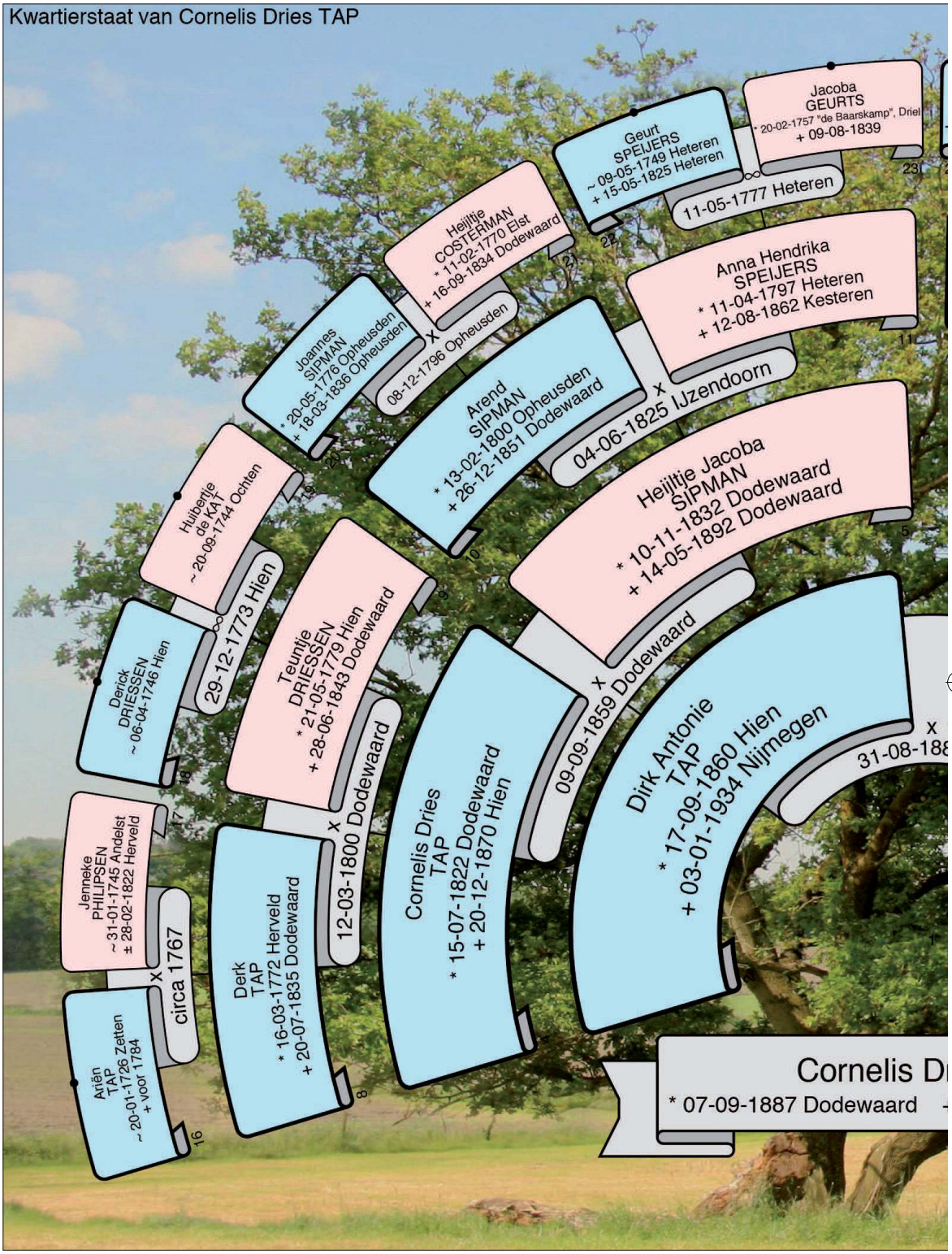

Samengesteld door Marlies van Oosten info@hkko.nl

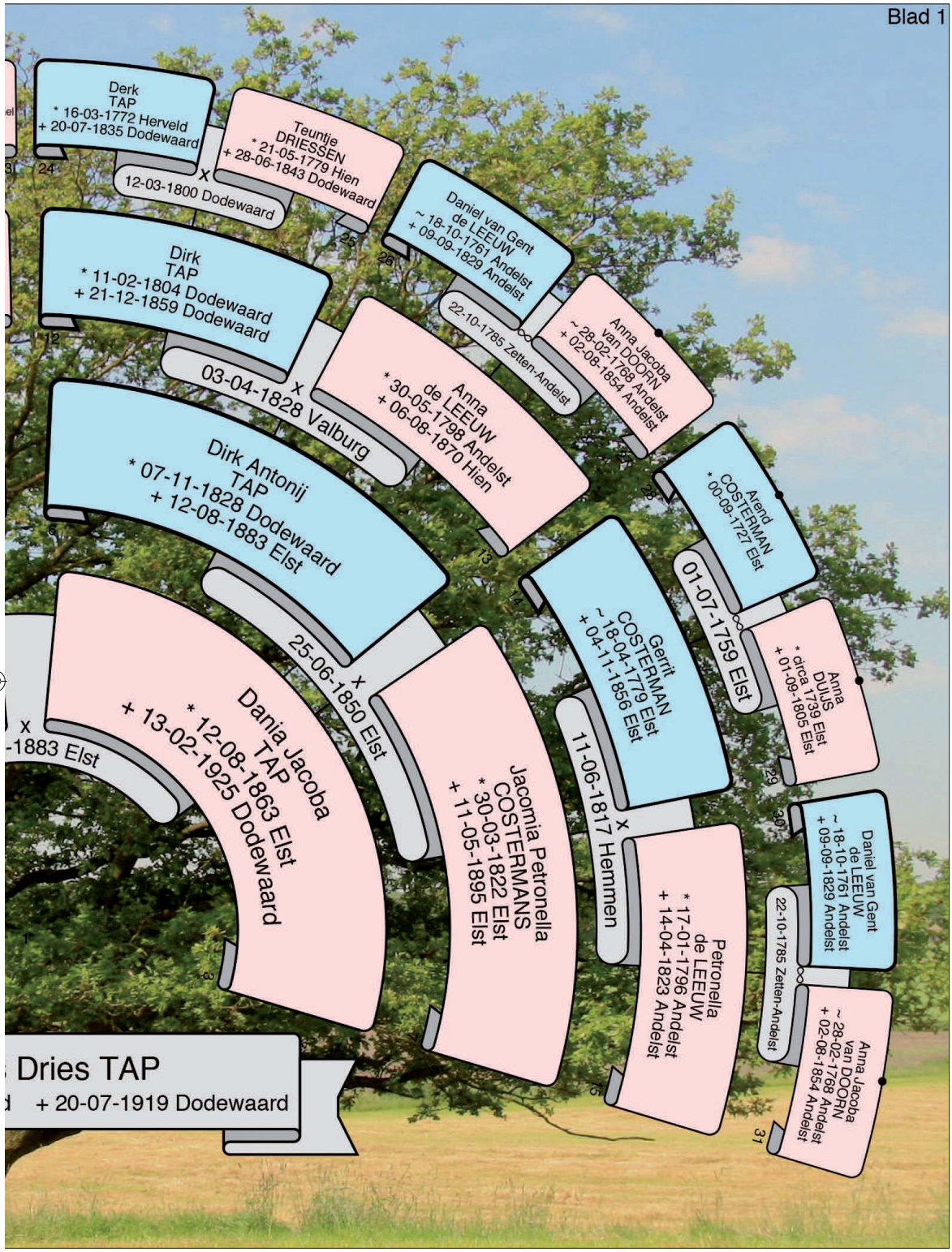
Blad 1
Anna Jacoba van DOORN ~ 28-02-1768 Andelst + 02-08-1854 Andelst
Daniel van Gent de LEEUW ~ 18-10-1761 Andelst + 09-09-1829 Andelst
22-10-1785 Zetten-Andelst
Anna DUIJS * circa 1739 Elst + 01-09-1805 Elst
Arend COSTERMAN * 00-09-1727 Elst
01-07-1759 Elst
Petronella de LEEUW * 17-01-1796 Andelst + 14-04-1823 Andelst
Daniel van Gent de LEEUW ~ 18-10-1761 Andelst + 09-09-1829 Andelst
22-10-1785 Zetten-Andelst
Anna Jacoba van DOORN ~ 28-02-1768 Andelst + 02-08-1854 Andelst
Gerrit COSTERMAN ~ 18-04-1779 Elst + 04-11-1856 Elst
11-06-1817 Hemmen
Jacomia Petronella COSTERMANS * 30-03-1822 Elst + 11-05-1895 Elst
Anna de LEEUW * 30-05-1798 Andelst + 06-08-1870 Hien
Teuntje DRIESSEN * 21-05-1779 Hien + 28-06-1843 Dodewaard
Derk TAP * 16-03-1772 Herveld + 20-07-1835 Dodewaard
12-03-1800 Dodewaard
Dirk TAP * 11-02-1804 Dodewaard + 21-12-1859 Dodewaard
03-04-1828 Valburg
Dirk Antonij TAP * 07-11-1828 Dodewaard + 12-08-1883 Elst
25-06-1850 Elst
Dania Jacoba TAP * 12-08-1863 Elst + 13-02-1925 Dodewaard
Dries TAP
+ 20-07-1919 Dodewaard

weer wat anders, want hij moet zich aanpassen omdat de aanvankelijke oplossing helemaal niet blijkt te werken.'

Ze beschrijft een golfbeweging waarin de mensen eerst denken dat de overstromingen onderdeel zijn van de schepping Gods, waartegen je niks kunt doen, alleen maar lijdzaam ondergaan. Daarna komt de periode van het bedwingen, het dijken bouwen: 'Dan blijkt dat de rivier zich door de dijken helemaal niet laat bedwingen, hoe creatief de mens ook is. Dan gaat de mens weer een andere weg kiezen waarin we nu zitten met Ruimte voor de Rivier. Dat is niet lijdzaam ondergaan, niet strijden tegen, maar samenleven met de rivier.'

Welbewust heeft Sunny Jansen niet gekozen voor een vuistdik standaardwerk over de rivieren, dat de lezer veelal weglegt omdat het overwoekerd wordt door watertechnische details en ingewikkelde waterstaatkundige kaarten. Ze kiest voor verhalen over de belangrijke thema's van dit land in zijn altijd complexe verhouding met de rivier. Thema's als dijkdoorbraken, verzilting, klimaatverandering, waterlinie en ecologie door de eeuwen heen brengen de rivier - met name de Rijn en de Waal – tot leven in al zijn schittering en grilligheid. Of zoals de Franse schrijver Jean Giono het schetste: 'Een rivier is een personage, met haar woedeaanvallen en haar liefdes, haar kracht, haar wonderlijk toeval, haar ziektes, haar honger naar avontuur.'

Zo is er de rivier als wapen, die in deze Lage Landen al 450 jaar geleden werd ontworpen als Hollandse Waterlinie in de strijd tegen de Spanjaarden. Nieuw en verrassend voor mij was hoe hoog het water eigenlijk moest staan in het onder water gezette gebied. Beter gezegd, hoe laag. 'Een laag water van zo'n halve meter diep', schrijft Jansen, 'was te ondiep voor boten om te bevaren. Maar voor soldaten, hun paarden en materieel was deze barrière te diep om door te waden.' Op plekken die kwetsbaar waren bouwde prins Maurits (1567-1625) wachttorens en forten , met kanonnen en manschappen, zoals in Gorkum, Woudrichem, Schenkenkans en slot Loevestein. De waterlinie had een nog grotere vijand dan de Spanjaarden: de vorst in de winter. En zo kon het gebeuren dat toen de Waterlinie in werking werd gesteld voor de aanstormende Franse troepen in de winter van 1794 – 1795 de vorst inviel en de Franse soldaten bij Nijmegen simpelweg de bevroren Waal en de Waterlinie overstaken en zo de Lage Landen veroverden.

Maar het ijs kon ook een bondgenoot zijn. Zo merkte de Spaanse legerkapitein Bernardino de Mendoza tijdens de Tachtigjarige Oorlog dat de opstandelingen heel effectief schaatsen gebruikten om rivieren over te steken en snel troepen te verplaatsen. Schaatsen? Daar had een Spanjaard nog nooit van gehoord. Na een verloren slag tegen de schaatsende troepen werden er onmiddellijk zevenduizend paar schaatsen in Spanje besteld.

Gods water en Gods akker

Waar een rivier stroomt, daar ontstaan mythes. De schrijfster vertelt het verhaal van de twee Zwitserse reuzen, die in de oertijd begonnen met het graven van de Rijn. Toen ze na een eeuw bij Lobith kwamen kregen ze ruzie en de een ging verder met het graven van de Waal, de andere met de Rijn. Maar de stuwwal tussen de Elterberg en de hoogte van Kleef zat de Rijn lelijk in de weg. Dus moest daar flink worden afgegraven om de aarde naar het lager gelegen noorden te brengen. Onderweg verloor de reus een reuzekluit aarde, maar hij maalde er niet om: 'Laat die mond vol land maar liggen', riep hij. En sinds die tijd heet de heuvel, die zo ontstond Montferland. En zijn de reuzen prachtig afgebeeld op een fresco in kasteel Kinkelenburg te Bemmel.

Ten zuidoosten van Wijk bij Duurstede werkten in 1122 twintig buurtschappen samen om er de Kromme Rijn af te dammen, het was het eerste samenwerkingsverband in deze delta, dat in 1322 in een hoogheemraadschap resulteerde, de oudste kiem van een vorm van democratisch overleg. De rivier en het waterland slaat ook in de taal neer, schrijft Jansen. Het woord 'polderen' burgert in als werkwoord, en 'poldermodel'. Ze krijgen een veel ruimere betekenis dan alleen zaken betreffende het water, maar verwijzen ook elders naar de dwang die het wispelturige water oplegt: de noodzaak om samen te werken, compromissen te sluiten en consensus te bereiken. In het woordenboek zijn alleen al vijftig soortgelijke spreekwoorden te vinden: Gods water over Gods akker laten stromen, het hoofd boven water houden, het water tot aan de lippen komen, er zal nog heel wat water door de Rijn stromen voordat… enzovoort.

De magie van het water inspireert ook bewoners van de Betuwe. Zo dichtte Geertje van Duijn, twaalf jaar in 2005, van de christelijke Eben-Haëzerschool uit Opheusden aan de Rijn, dertien jaar geleden:

De Waal bij hoogwater in 2011. Foto Martin van Lokven.

Langs de rivier

Eens op een morgen
diep in mijn jas geborgen.
Dat ik bij de Linge liep,
toen ik nog half sliep.

Eens op een middag,
dat ik de Waal zag.
Toen ik dacht: 'Ik neem een duik'.
Plat op mijn buik.

Eens op een avond,
dat ik bij de Rijn stond.
Toen ik twee schepen zag drijven,
dacht ik: 'Ik wil hier wel blijven.'

Eens midden in de nacht,
dat ik dromerig dacht.
Toen heb ik veel moois gezien,
ja, ik ga nog een keer misschien.[1]

Gelukkig staat Jansen ook uitvoerig stil bij het verschijnsel dat de Betuwnaar wellicht als geen ander kent: de pont. Veerman Hans Haubrich, die tussen Herwijnen en Brakel over de drukke Waal vaart is het alziend oog van de rivier. Hij zegt: 'Ik moet de afstand inschatten tot de passerende schepen. Of ik er nog voorlangs kan of niet. Bij de meeste schepen die eraan komen weet ik de naam al, zo vaak zie ik ze. Ik weet ook op welke dag en tijd welk schip langskomt.' Maar hij ziet nog veel meer: iedere dag veelal dezelfde mensen die opstappen: 'Ik weet precies wie er alweer te laat op zijn werk komt.' Ze haalt een citaat aan over het pontgevoel dat velen zullen herkennen en dat ik nog niet eerder zo kernachtig verwoord zag: 'Op het pontje staat de tijd even stil. In dat niemandsland tussen hier en daar kijk je over het water en je mijmert. Even niet nadenken. Dat doe je wel weer aan de overkant.'

De ziel van het landschap

En zoals de pont op de rivier de tijd even stilzet zo leidt een rivier, zo blijkt bij talloze schrijvers, snel tot mijmeringen en filosofische bespiegelingen: 'Water verbindt en verdeelt', schrijft ze, 'Rivieren verbinden landen, maar scheiden plaatsen. Voor vissen en schepen zijn ze verbindingswegen, tegelijkertijd vormen ze barrières voor mens en verkeer. Daar waar het water een verbinding vormde ontstonden er handelssteden, waar het een barrière was, verrezen er kastelen en vestingen. En bruggen en veren om de mens naar de overkant te helpen. De rivier als levensader en bedreiger, maar ook als ziel van het landschap. Feit is dat de rivieren bepalen hoe Nederland eruitziet en hoe we er kunnen leven. Dat was vroeger zo en dat is nu het geval. Rivieren zijn de stromende kracht achter het Nederlandse landschap.'

Is er iets veranderd in haar beeld van de rivier, nadat ze alle verhalen voor het boek naar boven had gehaald en alle gesprekken had gevoerd, vraag ik haar in het zonnige slot aan de Waal: 'Toen ik aan het boek begon was het veel meer van: het

1 Geciteerd in: Chris van Esterik, Gelderland veelvolkerenstaat Een essay ter gelegenheid van het bezoek van hare Majesteit de Koningin aan de provincie Gelderland, p. 35. Arnhem, 2005.

is natuur die onder druk staat van de mens. Nu de mensen mij hun persoonlijke verhaal over de rivier vertelden, merkte ik hoe dicht de rivier bij ze staat. Daardoor is mijn beeld van de rivier veel persoonlijker geworden. Na het boek besef ik me veel meer dat het een symbiotisch samenleven tussen mens en rivier is.'

Zou het kunnen, vraag ik tenslotte, dat nu veel mensen niet meer in God geloven, de behoefte aan iets bovennatuurlijks zich daarom onder meer verbindt met iets mythisch als een rivier: 'Er wordt zekerheid gezocht in het spirituele en ik geloof zeker dat er dan ook met andere ogen naar de rivieren wordt gekeken. Die stromen immers al eeuwenlang door het landschap. En wij als mensen komen en gaan, maar die rivieren blijven stromen. En mensen grijpen wel in, maar de rivieren blijven stromen.'

Rivierenland Nederland van Aa tot Waal
Auteur: Sunny Jansen
Foto's: Martin van Lokven 352 pagina's
Uitgeverij Balans Prijs: € 27.50

<Advertentie>

<Advertentie>

<Advertentie>

Weckflessen, waterputten en weverijen

Een excursie naar een boerendorp in de Peel

Marijke van der Schuit

Op 13 oktober van dit jaar gingen de HKK&O leden met de bus op jaarlijkse excursie naar Het Boerenbondmuseum in Gemert, een streekmuseum in de vorm van een klein dorp waar het boerenleven in de Peel van rondom 1900 wordt verbeeld.

We worden verwelkomd door een paar enthousiaste vrijwilligers van het museum, die een diavoorstelling presenteren. We zien er de veranderingen in en om het boerenbedrijf van1850 tot 1970. Maar ook de vernieuwingen in het onderwijs in die jaren en de rol en positie van de boerin. Met de grootscheepse modernisering na de oorlog komen er de eerste landbouwmachines, de kunstmest en groeit de veestapel aanzienlijk. Samenwerking tussen de boeren was toen heel gewoon. Dure landbouwmachines kon niet iedereen betalen, dus werden die gezamenlijk aangeschaft. Het was het begin van de eerste landbouwcoöperaties. Eind 1920 werden de zogenaamde 'Landbouwwinterscholen' opgericht. Hier konden de boeren in de winter, wanneer er op het land niets te doen was, een agrarische opleiding volgen. Later werden er ook voor de vrouwen winter cursussen georganiseerd. Na de Tweede Wereldoorlog nam het houden van schapen in de Peel een vlucht. De vrouwen zetten zich op grote schaal aan het spinnen van de wol. De Boerenbond werd opgericht, een organisatie voor het hele gezin. De bond gaf de boeren advies inzake landbouwontwikkeling, en organiseerde reisjes voor zowel de volwassenen als de kinderen.

Krantenpapier voor de billen

Daarna volgt een rondleiding door het museumdorp onder leiding van enkele van de 250 vrijwilligers (!) van dit museum. We beginnen bij de langgevel boerderij uit 1858. Hier woonde Pater van den Elsen (1853 – 1925). Hij was een belangrijk man in Gemert en ver daarbuiten, oprichter van de boerenleenbank in Gemert en adviseur van de Noordbrabantse Christelijke Boerenbond (N.C.B.). Zijn bijnaam was de 'Boerenapostel'. De boerderij is met stro gedekt, het huis bestaat uit drie gedeelten: voorhuis, stal en schuur. De inrichting toont het leven van honderd jaar geleden. In het voorhuis de balken geschilderd in ossenrood (rood voor de rijken, groen voor de armen), met de bedsteden. Eronder sliepen de kinderen of het werd gebruikt als bewaarplaats voor o.a. aardappelen. De vloer van het voorhuis bestond vroeger uit leem met zwerfkeien. De kelder gevuld met weckflessen. In de stal werden zogenaamde brandrode runderen gehouden voor het vlees en de melk. Ook had de familie Van den Elsen varkens, één voor de slacht en één voor de verkoop. En kippen voor de eieren en het vlees. In de schuur werd stro en hooi bewaard en er was opslag van granen, en bijvoorbeeld de zaden van cichorei (voor het maken van koffie). Naast de boerderij de moestuin, hier werden o.a. aardperen verbouwd. Vlak ernaast de boerderij staat het "heuske", de wc, waar de billen werden afgeveegd met krantenpapier. De waterput, nu niet meer in gebruik, deze heeft erg bruin, ijzerhoudend

water. Kortom, het gemengde bedrijf, dat ook in de Betuwe tot het begin van de jaren zestig alom voorkwam.
Even verderop staat de bakkerij met een prachtige oven. De oven werd opgestookt met rijshout, dunne takken. Vroeger werd hier ook roggenbrood in gebakken. Het kneden van het brood gebeurde met de voeten! De 'demo' bakker maakt er worstenbroodjes voor de verkoop.

Er staat ook een Rooms Katholiek schooltje uit 1928, oorspronkelijk uit Milheze. Bij de ingang werden de jongens en meisjes gescheiden: jongens rechts, meisjes links. De kinderen werden er goede manieren geleerd: 'Goedemorgen meester, goedemorgen juffrouw'. Aan het begin van de les werd er eerst gebeden. Het schrijven op een lei was lastig want de griffel mocht niet piepen. De straffen waren ouderwets draconisch: met je knieën in de klompen en je handen in de lucht met daarin stenen! Er is een prachtige weverij want rond 1900 telde Gemert ongeveer 200 weverijen. De volwassenen maakten het doek en de kinderen hielpen om het draad op de spoelen te draaien. Als het mis ging en het draad knapte moest het met een speciale knoop weer aan elkaar gemaakt worden. Wie dat goed kon verdiende meer dan de wever. Want een 'goede' knoop zag je niet in het weefdoek, dus was het meer waard.

Net als in Ommeren heeft het museum veel oude gereedschappen, bijvoorbeeld voor het bewerken van paardentuig, voor het zagen van bomen, turfsteken, rietvlechten.

De smederij is nog volop in productie. De smid beslaat nog paarden en maakt nog repen voor over het karrenwiel. Ook heeft hij een jonge medewerker in dienst voor het maken van diverse gereedschappen. De kruidenierswinkel en het café zijn gevestigd in een prachtig huis met een klokgevel: er is lekkere snoep, zoals zuurstokken in vele maten en soorten, salmiak en kettinkjes met zuurtjes.

Doodarme keuterboertjes

Na de heerlijke Brabantse koffietafel met worst, kaantjes en krentenbrood, neemt reisleider Pieter Rooijakkers ons mee voor een excursie door het gebied. Rond Gemert lag de oude handelsroute tussen 's-Hertogenbosch en Roermond. Daarom had Gemert maar liefst drie tramhaltes. Dit deel van de Peel bestond vroeger voornamelijk uit heide en veen. Vanaf de middeleeuwen is de Peel ontgonnen. In de vorige eeuw ging het opnieuw op de schop door de ruilverkavelingen. In de buurschap Esdonk is de enige bedevaartplaats in Nederland waar de H. Maria Magdalena vereerd wordt. Nu is er veel zogenaamde volle grond tuinbouw, o.a. prei en aardbeien. De Gemertse Peel verderop werd vroeger voornamelijk bewoond door meestal doodarme kleine keuterboertjes die op het toen onvruchtbare land een inkomen bijeen probeerde te schrapen. Na de ontginning door de Heidemaatschappij was het met de ergste armoede gedaan.

Aan die ontginning werkten veel protestanten mee en daarom heeft het protestantse geloof in Brabant zich hier en daar gevestigd. De protestanten

brachten ook het zwartbonte vee mee naar de Peel. Het landschap is zeer afwisselend en boeiend. Tijdens de crisis van de jaren dertig werd door werklozen het Peelkanaal gegraven, bedoeld om een aanval vanuit Duitsland te kunnen tegenhouden. Maar de invasie van mei 1940 hield er geen halt voor. Even verderop rijden we door een prachtig en gevarieerd natuurgebied, De 'Kraanenbraak', wat niet in handen viel van de ruilverkaveling en waar nu kraanvolgels broeden. Het gebied is eigendom van Brabants Landschap. Daarop volgt nog zo'n prachtig gebied, 'De Biezen' van Staatsbosbeheer.

Alle deelnemers hebben erg genoten van dit leerzame uitje op deze stralende zaterdag, en wie weet volgend jaar opnieuw zo'n excursie.

Met dank aan Edwarn de Walle, de organisator van deze reis.

<Advertentie>

DAMME OPTIEK

Gediplomeerd oogmeetkundige (OVN)
en contactlenzenspecialist (ANVC)

Gratis oogdrukmeting!
Gratis ogentest!
Prima brilmode advies
1 jaar garantie op uw nieuwe bril
Uitstekende service

Hoofdstraat 28
4041 AD Kesteren
Telefoon (0488) 48 13 05
E-mail info@damme.nl

BAKKERIJ deGreef SINDS 1986

De bakker met
het grootste assortiment!

ONZE SPECIALITEIT:
Kersenmonchoutaart met gebonden
kersen en afgewerkt met slagroom

STREEKLEKKERNIJEN:
Kesterense verwen bolletjes
Betuwse bolussen
Betuwse krenteklûmpkes

Hoofdstraat 26 • Kesteren
Tel. (0488) 48 26 24

Nieuws Regionaal Archief Rivierenland - nov. 2018

Archiefstuk van het jaar

Oktober was landelijk Maand van de Geschiedenis. Dit jaar was het thema 'Opstand'. Met de verkiezing van het archiefstuk van het jaar haakte de archiefwereld hierop in. Ook het Regionaal Archief Rivierenland had een archiefstuk genomineerd voor deze wedstrijd. Gekozen was voor een persfoto van het protest tegen de Betuweroute. Dit omdat deze strijd een groot deel van het werkgebied van het RAR raakte, en jong en oud hierbij betrokken was. Daarbij is het een zeer recent archiefstuk. De foto van persfotograaf Jan Bouwhuis laat zien dat actievoerders de snelweg blokkeerden en appeltjes uitdeelden aan automobilisten. Behalve deze en andere foto's heeft het RAR nog veel meer archiefstukken over deze roerige periode. Zo worden bij het RAR het archief van de Vereniging Landelijk Overleg Betuweroute en de vereniging Kerk-Avezaath tegen Rails (KATER) bewaard. Zie hiervoor toegang 1550.

Archieven van eendenkooienvereningen overgedragen aan RAR

Het kan verkeren…Tiel is een landelijk eendenkooiencentrum geworden! Het Regionaal Archief Rivierenland beheert sinds dit jaar de archieven van de Vereniging tot behartiging van de belangen bij het eendenkooibedrijf (opgericht in 1929) – kortweg de Kooikersvereniging genoemd – en de Eendenkooi Stichting (opgericht in 1998). Op 22 augustus tekenden de voorzitters van beide organisaties en de directeur/streekarchivaris van het Regionaal Archief Rivierenland de overeenkomsten van inbewaargeving van hun archieven. Zie voor de inventaris van de archieven toegang 1630 op de website van het RAR. Al in de middeleeuwen werden in het rivierengebied eendenkooien aangelegd. Perceelsnamen zoals Kooikamp, Kooiheuvel of Kooibos herinneren hier nog aan. Het rivierengebied telt nog steeds een aantal werkende kooien. Op het landgoed Mariënwaerdt van de familie Verschuer liggen nog steeds eendenkooien, vlak bij de 'Kooiweg'.

Aanvulling op archief hervormde gemeente Eck en Wiel

Dit jaar is het archief van de hervormde gemeente Eck en Wiel (toegang 1384) geïnventariseerd. Daarbij bleek dat er veel ontbrak. Notulen van de kerkenraad, een lidmatenboek en zelfs doop- en trouwboeken. Er zat een geheimzinnige aantekening in het dossier over dit archief: er zou een kist met stukken in een grafkelder terecht zijn gekomen en daar in de oorlog onder water zijn gekomen. Navraag wees uit dat er nog enkele oude stukken bij de kerk waren. Deze zijn vervolgens aan het RAR aangeboden. Toegangsnummer van het archief is 1384.

Archief van Jan Bervaes geïnventariseerd

Jan Bervaes (1947-2014) studeerde bosbouw aan de Landbouwhogeschool te Wageningen en was was hierna jarenlang wetenschappelijk medewerker bij Staatsbosbeheer, later bij Alterra, een onderzoeksbureau van de Wageningse universiteit. Hij hield zich zowel beroepshalve als privé onder meer bezig met onderzoek naar klimaatveranderingen, dijkverzwaringen, waterstanden en (oorzaken van) rivieroverstromingen. Met name zijn theorie dat overstromingen in het Gelderse Rivierengebied nagenoeg altijd werden veroorzaakt door ijsvorming (ijsdammen) deed veel stof opwaaien. Bervaes was een kritisch volger van waterschappen, de rijksoverheid (met name Rijkswaterstaat) in alle aangelegenheden die iets van doen hadden met waterschapszaken, rivieren, dijkverzwaring, en dergelijke. Hij nam deel in tal van werkgroepen, actiegroepen en studiegroepen. Als specialist werd hij vaak om zijn mening gevraagd, hield hij lezingen en schreef rapporten en artikelen. De stukken in dit archief vormen daarvan een weerslag. Een aantal van zijn publicaties is te vinden in de bibliotheek van het Regionaal Archief Rivierenland. De catalogus is doorzoekbaar op de website van het RAR.
De inventaris (toegang 3339) is raadpleegbaar via de website van het RAR. De stukken zijn in te zien tijdens de openingstijden van de studiezaal.

Culemborg 700 : tentoonstelling van archiefstukken en workshops voor jong en oud

6 December 2018 is het 700 jaar geleden dat aan Culemborg stadsrechten werd verleend. Het hele jaar zijn er allerlei activiteiten in Culemborg geweest om dit heuglijke feit te herdenken. Zo heeft het Regionaal Archief Rivierenland samen met Plus Supermarkt Giel Smits een historische kwartetspel uitgebracht.
6 December 2018 wordt dit feestelijk jaar afgesloten met de opening van een tentoonstelling van opmerkelijke archiefstukken uit de afgelopen 7 eeuwen. Uiteraard ontbreken de originele stadsrechten niet maar er is ook een technische tekening van de tramroute Tiel-buren-Culemborg (1904) en het opsporingsaffiche van de Culemborgse moordzaak (1923) te zien.

Kenniscentrum voor de archeologie van de Betuwe

Een nieuw project

André van Ingen

In 1967 richtte Arend Datema de Historische Kring Kesteren en Omstreken op. Een groep enthousiaste mensen, met elk hun interesse en discipline. Pioniers waren het: Arend Datema, Jan de Kleuver, Jaap Jager, dhr. Broekhuizen, mevrouw Delfin, Jaap van Dam en Jan Buys. In de loop der jaren werd het een echte vriendenclub, die op zaterdagmiddag op archeologische zoektocht ging in een gebied dat zich uitstrekte tussen de Waal en de Rijn van Heteren tot aan Zaltbommel.Een groot gebied met als doel: letterlijk het verleden van de Betuwe op te graven.

Vanaf het begin hield Arend Datema bij waar er werd gezocht, wie er aanwezig was en waar iets was gevonden. Er werden contacten gelegd met professionele archeologen zoals Prof. Bogaards, dhr. Hulst en prof. W. van Es. Gedenkwaardig zijn de vondsten van de drie grafvelden in Kesteren , het castellum in Maurik en de vele vondsten op de Beldert in Zoelen, in Randwijk, Dodewaard en Opheusden.

In de afgelopen maanden hebben we met diverse personen binnen en buiten onze vereniging gesproken om de buitenwereld op de hoogte stellen over de nieuwe richting, die we willen inslaan. Doel is om onze archeologische vondsten meer toegankelijk te maken voor een groter publiek. Zo zijn er bijvoorbeeld in Kesteren diverse officiële opgravingen geweest en is er door leden van onze werkgroep veel gevonden. Maar de route van de Limes – de grens van het Romeinse Rijk – is in de omgeving van Kesteren nog nooit aangetoond. Er zijn wel diverse indicaties dat er waarschijnlijk minimaal een Romeins hulpfort heeft gestaan. Maar gevonden is het nog niet.

Alle opgravingen vonden plaats op een klein gebied. Maar er is er nooit een poging ondernomen

Carel Versluis en Willy Weisbeek bezig met het digitaliseren van dia's.

om verbanden te leggen tussen alle verkregen informatie. Verder gericht onderzoek was zo niet mogelijk, conclusies waren er ook niet te trekken. Hetzelfde geldt voor andere belangrijke locaties in ons werkgebied zoals in Maurik, Zoelen de Beldert, Zoelen Oost en Randwijk.

Een archeolab

Daarom hebben we besloten om projectgroepen te vormen waarmee we proberen die verbanden wél te leggen en zo door middel van het combineren van vele archeologische vondsten de oudste geschiedenis van de Betuwe aan het licht te brengen. Alle informatie en kennis, zowel gevonden door onze eigen leden alsook andere amateur-archeologen en verenigingen willen we combineren en de resultaten ervan zoveel mogelijk publiceren. Daartoe willen we een zogenaamd archeolab inrichten, met als doel:

- het fotograferen van de vondsten ten behoeve van het nationale PAN-project (Portable Antiquities Nederland) onder leiding van dr. Stijn Heeren van de Vrije Universiteit Amsterdam, dat alle archeo-

De werktafel van vrijwilligers met informatie en computers.

Bronzen emmer.

logische vondsten, gedaan door privépersonen of verenigingen, die van belang zijn, middels foto's op internet zet.

- de vondsten registreren, inventariseren, en zo mogelijk restaureren.

De registratie bestaat uit: fotograferen van iedere individuele vondst door een provinciale of regionale archeoloog, waarbij de vinder, vindplaats en mogelijk aanvullende informatie wordt genoteerd.
Dit wordt vervolgens digitaal doorgestuurd naar een team van archeologen, die de determinatie verrichten en de foto's van de voorwerpen op de website plaatsen. Zo worden de vondsten op de website zichtbaar en toegankelijk voor een groot publiek, op de locatie van de vondst na. Dat zou immers ongenode 'schatgravers' aantrekken. De locatie is alleen bekend aan de vinder en het team dat leiding geeft aan het PAN-project.

Een dynamische presentatie

Inmiddels is dr. Vincent van der Veen van de VU en het Pan-project in het museum op bezoek geweest om een start te maken met de registratie van de vondsten. Zie bijgaande foto. Door archeoloog Rob Reynen zijn bij een aantal leden thuis al foto's gemaakt van hun vondsten. Na overleg met dr. Van der Veen en Rob Reijnen is besloten dat wij een unit gaan inrichten waarmee we via een gestandaardiseerde werkwijze zelf de fotografie van onze vondsten ter hand kunnen nemen. Hiervoor wordt een werkgroep gevormd, die wekelijks bijeenkomt. Zo worden al onze vondsten fotografisch vastgelegd, gearchiveerd en door professionals gedetermineerd. De foto's worden ook gebruikt voor publicatie op de site van Collectie Gelderland en de eigen website van ons museum.

Leden en niet-leden van de Kring kunnen dan in ons museum hun vondsten laten registreren in het PAN-project.

Alles is voor bezoekers aan ons museum zichtbaar, zodat ook vragen kunnen worden beantwoord. Op die manier worden al onze vondsten ontsloten en zal een statische museumpresentatie veranderen in een dynamische. Er is ook een heel belangrijk nog nooit ontsloten archief van dia's en foto's die zijn genomen tijdens diverse opgravingen, tentoonstellingen, vondsten en cultuurhistorische gebouwen. Doel is om deze winter dit archief volledig te ontsluiten en te digitaliseren. Hiervoor is ook een projectgroep opgericht. De vele kennis die we in huis hebben, willen we beschikbaar stellen voor derden, bijvoorbeeld adviezen over wat er te verwachten is bij eventuele grondwerkzaamheden, maar ook een inloopuur opzetten voor wie iets gevonden heeft en daar meer over willen weten. Het zijn allemaal arbeidsintensieve projecten, belangrijk wanneer we onze doelstelling Kenniscentrum van de archeologie van de Betuwe waar willen maken.

Als u na het lezen interesse heeft om aan dit boeiende project deel te nemen, neem dan contact op met Joke Honders of André van Ingen. In iedere volgende editie van de Baron, zal verslag van de vorderingen worden gedaan.

Zie ook:
https://www.portable-antiquities.nl/pan/#/public
https://www.collectiegelderland.nl

UIT DE SCHOENMAKERIJ

De Schalm machine

Jan van Roekel

Rond het Dorpspleintje in ons museum bevinden zich allerlei winkeltjes en bedrijfjes zoals die vroeger in onze dorpen voorkwamen. Een daarvan is de schoenmakerij.

Daarin staat een apparaat, dat de "Schalm machine" wordt genoemd. Waarvoor diende dit apparaat?

Foto 1.

Foto 2.

De schoenmaker verkocht en repareerde niet alleen schoenen, maar ook riemen en aanverwante artikelen. Wanneer een riem te dik was, kon hij met de schalmmachine de riem dunner maken.

Werkwijze

De riem gaat tussen de twee gekartelde wieltjes door (zie foto 1) waarachter zich een scherp mes bevindt. Door aan het wiel (zie foto 2) te draaien wordt de riem tegen het mes gedrukt en in tweeën gesplitst. Om verschillende diktes te kunnen verwerken kunnen de gekartelde wieltjes door middel van een stelschroef naar behoefte worden ingesteld.

Schenking uit de nalatenschap van S.M. van Ommeren

Joke Honders

Onlangs hebben we van W.A. van Ommeren uit Elst uit de nalatenschap van zijn vader S.M. van Ommeren een aantal veilingkisten met archeologisch materiaal ontvangen.
S.M. van Ommeren, geboren in Ommeren en voormalig praktiserend huisarts in Elst (Utrecht), was in de begintijd van onze vereniging jarenlang nauw betrokken bij onze vereniging.

Het archeologische materiaal is hoofdzakelijk afkomstig uit Limburg en heel divers, van prehistorie tot middeleeuwen.
In de Betuwekamer van ons museum is een kleine vitrine gevuld met een deel van deze collectie.
Wij zijn de heer W.A. van Ommeren zeer erkentelijk voor deze schenking.

Een Romeins fibulapaar uit ca. 70-200

Spectaculaire vondst in Echteld op bedrijventerrein Medel

Piet Verwoert

Volgens diverse archeologie-deskundigen heeft André van Ingen uit Lienden, amateur-archeoloog en tevens de nieuwe beoogde voorzitter van de HKK&O, op het grondgebied van de oude gemeente Echteld, het bedrijven terrein Medel, een bijzondere vondst gedaan. Een paar fibula's (een speld uit de Romeinse tijd) afkomstig uit Engeland. Het paar mantelspelden is met emaille ingelegd en is met een kettinkje aan elkaar verbonden. Op dezelfde plaats vond Van Ingen ook nog enkele zgn. "meloenkralen" en een haarspeld uit de vroeg Roemeinse tijd. Deze voorwerpen worden meestal als grafgift in graven aangetroffen.

In de omgeving van de vindplek is in het jaar 2003 een opgraving geweest. In de conclusies van die opgraving staat dat het hier gaat om een nederzetting uit de Romeinse tijd.

De Liendenaar heeft zijn vondsten in eerste instantie aan de archeologie-groep van de Historische Kring Kesteren en Omstreken laten zien. Volgens de heren Schaaij en Versluis van deze groep gaat het hier inderdaad om een top-vondst.

Op hun advies werd ook het PAN (Portable Antiquities of the Netherlands) aan de Vrije Universiteit te Amsterdam geattendeerd op de vondst.

Twee wetenschappers van het PAN zijn in het museum in Ommeren geweest om foto's van de fibula's te maken. Zij bevestigden dat het hier om een bijzondere vondst gaat.

Dubbele fibula, met emaile inleg.

Haarnaald met twee vroege meloenkralen.

Stijn Heeren, coördinator van het PAN, dateerde de vondst uit de late eerste of tweede eeuw (ca.70-200). Volgens Stijn Heeren is dit type fibula nog nooit eerder in Nederland gevonden. Waarschijnlijk afkomstig uit Engeland.

De fibula's zullen deskundig worden schoongemaakt. Daarna wordt de vondst tentoongesteld in het Baron van Brakell Museum te Ommeren.

<Advertentie>

<Advertentie>

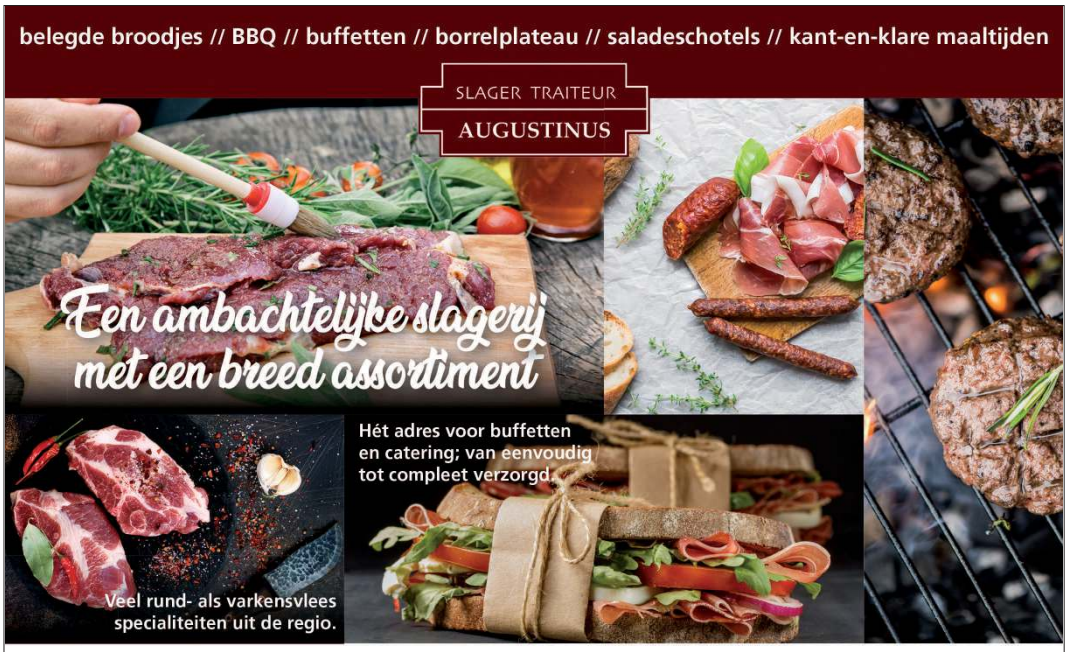

Slagerij / traiteur Augustinus | Hoofdstraat 12 | 4041 AD Kesteren.
T. 0488 - 48 24 00 | info@slagerijaugustinus.nl | www.slagerijaugustinus.nl

<Advertentie>

WEVERS

BEGRAFENISVERZORGING

Sinds 1855 vertrouwd en betrokken

Voor een stijlvolle begrafenis in Neder-Betuwe, Overbetuwe, Buren Rhenen, Wageningen, Veenendaal, e.o.

Familie Wevers ◈ Torenstraat 3a
6669 DN DODEWAARD
(0488) 41 10 55 ◈ (06) 300 40 552
info@weversuitvaart.nl
www.weversuitvaart.nl

hdv

H.D. Verwoert en Zn.
Complete Woninginrichting

Dalwagenseweg 43 • 4043 MT Opheusden
tel.: 0488-441351 • fax: 0488-442751

<Advertentie>

Hubo

Hulp nodig?

Totaaloplossing voor iedere klus

Hubo Kesteren
Nedereindsestraat 30A
4041 XG Kesteren

T: 0488-481223
E: info@hubokesteren.nl

Ma : 13:00-18:00
Di-Do: 08:45-18:00
Vrij: 08:45-20:00
Za: 08:45-16:00
Zondag gesloten

Boekhoud- en Administratiekantoor

A. Hommersom B.V.

- Administratie
- Jaarrekening
- Fiscaal Advies

Burg. Lodderstraat 15 - 4043 KL Opheusden
Tel. (0488) 44 14 11 - www.hommersomadministratie.nl

<Advertentie>

BOORSMA

MODE & WONEN

Uitgebreid de beste!

Kesteren
www.boorsmakesteren.nl

Firma
S.A.H. van Binsbergen & Zn.

Broekdijk 31a 4041 CT Kesteren
(0488) 48 13 43

Uw adres voor:

- Tuinbloemen, landbouwzaden en bestrijdingsmiddelen;
- Alle soorten pootaardappelen, planten en meststoffen.

<Advertentie>

Notariskantoor *Soons*

Flessestraat 42 6666 CR Heteren

Postbus 19 6666 ZG Heteren

Telefoon (026) 479 04 70

Fax (026) 479 04 79

info@notariskantoorsoons.nl

<Advertentie>

Onze openingstijden zijn: di-wo-do: 09:00-18:00, vrijdag: 09:00-21:00, zaterdag: 09:00-17:00

Tielsestraat 103
4041 CS
Kesteren

van Dam
steenvol wonen en slapen

Tel: (0488) 44 12 98
Fax: (0488) 44 32 92
email: info@vandamwonen

<Advertentie>

Motor- en auto rijschool Keuken

Broekdijk 17
4041 CT Kesteren

www.rijschoolkeuken.nl
Tel. (0488) 48 26 33

Biedt opleiding voor:
- ▶ rijbewijs A (Motor)
- ▶ rijbewijs Am (Bromfiets)
- ▶ rijbewijs B (Personenauto)
- ▶ rijbewijs E achter B (aanhangwagen)

Wij lessen met:
- ▶ KTM 125 en Honda motoren met ABS
- ▶ BMW 1 serie personenauto's
- ▶ Land Rover discovery automaat voor de aanhangwagen

Tevens beschikken we over moderne theoriefaciliteiten!

KNMV

<Advertentie>

PIET SPIES BV KESTEREN

Tel. 0488-481520

TRANSPORT – GRONDVERZET – MACHINEVERHUUR

Zand- grind en Grondhandel
Containerverhuur / Afvalinzameling
Ook voor particulieren
Verhuur van rijplaten, Staal, Kunststof
Tevens alle sloopwerken

Nedereindsestraat 44 4041 XG
Kesteren
pspies@solcon.nl

<Advertentie>

<Advertentie>

Joop van Mourik Makelaars taxateurs en hypotheekadviseurs

Oudmidsestraat 12 Lienden: 0344-602400
Swaenenstate 3 te Opheusden: 0488-442906
www.joopvanmourik.nl

voor eengoed advies in de Betuwe...

NVM

<Advertentie>

't Veerhuis Opheusden

Na een ontspannen fietstocht of een intensieve vergaderochtend even bijkomen met een heerlijke lunch in een nostalgische sfeer?

Zeven dagen per week vanaf 10.00 uur.

Veerweg 1 Opheusden • Tel. (0488) 44 12 07 • www.veerhuis-opheusden.nl

<Advertentie>

comm
unicat
ieregis
seurs*

#GOEDVERHAAL

STRATEGIE,
MARKETING
EN COMMUNICATIE

*powered by
VAN ECK &
OOSTERINK
vaneckoosterink.com

COLUMN

Jan de kiepehandelaor verkop soepkiepe

Van heure zegge,

Tiggewaordig hedde nije krimminele activiteite, bijvurbild siber aonvalle op de kjumputer, pinautomaote opbloaze, hekke van de kjumputer, pinpasfraude, geduvel mit de divident belastinge en gee zo ma deur.
Mar vroeger wure die der ok: zo hadde Jan die kiepe verhaandelde, hij dee zowel in- as verkoop. Op zekere aovond in ut cafe van Roetje de Kwint in Heuze kwam tie Nik van Hunnik tege, ge wit wel die grote baos van het plaotselikke modemagazijn. Mit as lijfspreuk *'in het laand van appels en père stek Nik van Hunnik u opnij in de klere'*. Jan kwam mit Nik aon de praot onder ut genot van un bolje. Nik gaf aon da tie gjen un paor kiepe zou wille hebbe, die aon de leg ware. Ge moi wete da Nik gjen un gekok of un gebakke ai luste. Mar ut probleem wuur dat ut net naor den oorlog van negetien vjertig/vijfenvjertig wur en kiepe wure schaors. Mar Jan see tege Nik, *'ik her ter thuis nog een paor mooie brunne Barnevelders zitte, het binne der un stuk of vijf'*. *'Nou'*, see Nik, *'as ze goed aon de leg binne, hek daor wel ore naor'*. *'Ze zijn volop aon de leg'*, *see Jan*. *'Ze zijn net as de vrouw van me, ze legge elke dag un aitje'*. Nik see: *'ik her thuis ok nog un ren mit un kiepehukske der bij, daor kunne der wel vijf in'*.
Jan ha thuis eigenluk gin kiep mir, mar hij bedog un smoes um zun eige wa log te geve en see da tie ze pas over een wek zouw kunne levere. Want hij moes ze thuis jers af laote wenne volgens hum. De prijs wier afgemak op 2 heitjes per kiep. Jan gin as een gek op zeuk naor kiepe en un wek laoter ha tie ze gevonde. Waor ze vandaon kwame blef un raodsel. Jan ging mit de kiepe in de maand naor Nik. *'Kjel'*, see Nik, *'ge zei un man van oe word, haol ze mar ut de maand en doe ze in de ren'*. Jan liet ze los en de kiepe keeke verbaos rond in de nije umgeving, ze klapte de vleugels ut en begonne te schudde en un bietje rond te tippele.
Het wur wel een stel kiepe mit vremde lupkes, net manke Nelis, de Zangeres Zonder naam, Juul de Korte of Stevie Wonder, zóó kreupel en blijnd wure ze. Nik keek un bietje vremd naor Jan. *'Nik'*, see tie, *'geleuf me nou, ze legge volop'*. *'Ik wil ze jers un wèèk hebbe'* see Nik *'om te kijke of ze legge vur da ik oe betaol'*. Jan vond 't best en ging op huis op aon, mar 's aoves ging tie mit un aitje terug naor Nik en kroop op haande en voete ut hukske van de kiepe in en lee ter un aitje neer. De twidde aovond twee aitjes en zo ging tie iedere aovond toi ze alle vijf aiere geleid hadde. Nao un week ging Jan bij Nik aon um de kiepe af te rèkene. Jan ging ut modemagazijn van Nik binne. *'Kum vort mee naor achtere'*, see Nik. Zo gezijd zo gedaon. Jan ging mee naor de keuke. *'Jan ik her oe een bietje onderschat'*, see Nik *'mar ge bin oe woord nao gekumme, de kiepe legge volop'* en hij betaolde me 'n knaak. Samen dronke ze nog un bolje op de goeie leg en verkoop.
Helaos vur Nik, hebbe ze naor die tijd nooit mir ìn aitje geleid en zijn het daorum vervolges soepkiepe geworre.

Pitje

<Advertentie>

<Advertentie>

Eethuis 'De Veerstoep'
Ochten

Ook voor bruiloften en partijen, o.a. salades, bitterballen enz.

Van Meegdenburg
Van Amersfoort
Telefoon (0344) 64 24 91
b.g.g. 64 27 72

Bestuurssamenstelling

Historische Kring Kesteren e.o.

Voorzitter a.i: E.W. de Walle
Parallelweg 5 • 4043 KG • Opheusden
06 52 401 652 • edwarndewalle@gmail.com

Secretaris: D.J. Honders
Gildeland 22c • 4033 BH • Lienden
06 30 04 13 12 • jokehonders@outlook.com

Penningmeester: E.van Gend
Dorpsstraat 27b • 4031 MC • Ingen
(0344) 60 21 61 • evertvangend@hotmail.com

Ledenadministratie: E.W. de Walle
Parallelweg 5 • 4043 KG • Opheusden
06 52 40 16 52 • edwarndewalle@gmail.com

Leden:
J.W.van den Bosch
Kempkeslaan 1 • 4043 LT • Opheusden
(0488) 44 17 21 • jwvandenbosch@kpnmail.nl

C.F. Versluis
Parellelweg 5 • 4103 NC • Culemborg
06 48 41 21 50 • hercuferdinand@tele2.nl

Betalingen:
Contributie € 20,–/jaar t.a.v.
Historische Kring Kesteren & Omstreken
NL 3ø RABO ø331 9571 83

Stichting Arend Datema Instituut

Voorzitter: D.J. Honders
Gildeland 22c • 4033 BH • Lienden
06 30 04 13 12 • jokehonders@outlook.com

Secretaris: A.Oppelaar
Molensteeg 11 • 4053 HG • IJzendoorn
(0344) 64 32 71 • a.oppelaar@hetnet.nl

Penningmeester: R.Martens
Schenkhofstraat 2a • 4041 CA • Kesteren
(0488) 48 18 96 • ranmartens@concepts.nl

Arend Datema Instituut:
NL 25 INGB øøøø 7777 ø4

Hoogwater in Elst-Ingen.

COLOFON

Uitgave:
Arend Datema Instituut en de Historische Kring Kesteren & Omstreken.

Redactie:
D.J. Honders, J.C. van Esterik

Redactieadres:
Historische Kring Kesteren en Omstreken
Provincialeweg 21 4032 NZ Ommeren
info@hkko.nl

Bezoekadres:
Historische Kring Kesteren & Omstreken en
Arend Datema Instituut:
Streekmuseum Baron van Brakell
Provincialeweg 21 4032 NZ Ommeren.
Tel.: (0344) 60 74 31

Openingstijden:
April t/m okt. woensdag, donderdag en vrijdag van 13.00 - 17.00 uur en zaterdag van 11.00 - 17.00 uur.
1 november t/m 31 maart, woensdag en zaterdag van 13.00 - 17.00 uur

*In de maand december op de zaterdagen gesloten!

In verband met de privacywet, de zogeheten Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) worden uw persoonlijke gegevens uitsluitend gebruikt voor onze eigen doeleinden.

Layout: NUSTe7 2018

© Arend Datema Instituut
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het bestuur.
Auteurs die in dit tijdschrift publiceren, geven onvoorwaardelijke toestemming tot het in digitale vorm opnemen in openbare databases.